

INTERVJU SA IBIŠOM NEZIRIJEM

Priština|Datum: 5. mart, 2016.

Trajanje: 121. minuta

Prisutni:

1. Ibiš Neziri (Intervjuisani)
2. Eremire Krasnići (Vodi intervju)
3. Noar Sahiti (Kamera)

Simboli komentara u transkriptu neverbalne komunikacije:

() – emocionalna komunikacija

{ } – intervjuisani objašnjava gestovima

Ostali simboli u transkriptu:

[] – dodatak tekstu da bi se bolje razumeo

Fusnote su urednički dodaci koji pružaju informacije o naseljima, imenima ili izrazima.

Prvi deo

[Osoba koja vodi intervju traži od govornika da se predstavi i priča o okrugu gde je odrastao. Pitanje je isečeno iz video intervjua.]

Ibiš Neziri: Ja sam Ibiš Neziri. Zvanično se prezivam Neziraj ali nikada u životu nisam sebe drugačije zvao nego Neziri. Rođen sam u julu 1957. godine u selo zvano Bardanić, selo koje je se nalazi, tu negde plus-minus, selo koje se nalazi otprilike u istoj daljini od Đakovice, Kline i Dečanima. To je planinsko područje, koje se nalazi u sredini šuma tamo. Kroz istoriju poznato je kao slobodoljubivo mesto, kao mesto koje je doprinulo slobodi bilo da je to izdržanjem, čuvanjem, skrivanjem vojnika iz *Kaçak* pokreta do vojnika poslednjeg rata, vojnika OVK, i tokom rata to je bila oblast gde se nalazila OVK.

Rođen sam u tom selu, u relativno velikoj porodici. Porodica je imala oko devedeset članova, kada sam se ja rodio i tokom mog detinjstva, mi smo se odvojili od te velike porodične zajednice i ja sam živeo sa ocem, braćom i sestrama. Tata je živeo punih 103. godina, majka je živela 86. godina i ja sam tu završio osnovnu školu, a potom srednju školu sam završio u Peći i studirao sam Jezik i književnost od 1980. Godine 1980. sam bio uhapšen zbog mojih delovanja, mojih aktivnosti u ilegalnoj organizaciji, koja se u to vreme zvala Crveni narodni front. Sedište je bilo u Bochumu, u Nemačkoj. Povodom hapšenja mi je zaplenjeno nekoliko knjiga, zaplenjeno su mi bili nekoliko postera, koje smo spremili da distribuiramo na dan zastave.

Eremire Krasnići: Gde ste delovali ovim aktivnostima?

Ibiš Neziri: Da, mi smo pokušali da aktivnosti... pokušali smo da delujemo po celom Kosovu, da distribuiramo postere širom Kosova. Dok je grupa, grupa, ogranak... ogranak grupe ili telo... ogranak grupe ili ogranak organizacije Crvenog narodnog fronta bio u Peći. Organizacija je imala i druge ogranke sa kojim mi zapravo nismo imali kontakte zbog nezakonitosti, zbog poverljivosti, ali mi smo pokušali da akciju održimo u Peći, ali i u Prištini, ali su nas sprečili jer 19. novembra ja sam bio uhapšen i...

Eremire Krasnići: Kako ste bili uključeni u početku, kako ste bili uključeni u ovoj političkoj aktivnosti?

Ibiš Neziri: Rekao sam vam da sam rođen na jedno selo, koje je oduvek bilo miroljubivo selo, utočište, selo koje je bilo utočište za borce koji su se borili za slobodu, oni su dugo boravili u kući moga oca. Odrastao sam kroz te priče, odrastao sam kroz te istorije koje sam čuo od svog oca i njegovih prijatelja koji su ga često posećivali, ali s druge strane i priče od moje majke, koja mi je stalno pričala o tome kako je pripremljala hranu, kako su došli, kako su ušli, kako su izašli. Puno priča koje su imale, i u ovom slučaju ne mogu da vam ne ispričam jedan događaj koji često pokazuje i onu čak smešnu stranu, dakle postoji i ta smešna strana...

Stric... Govoriću o tome konkretnije. Mehmet Age Rraškoci je stric oca aktuelne predsednice. On je bio jedan od njih, onda je bio Deme Alji Požari, Rame Binaku od strane Dašinoca, bilo je i drugih *Kaçaka*, ali reći ću vam onako kako su o tome govorili i starci, koji su proveli dosta dugog vremena u našoj kući. I u toj jednoj prilici oni su bili u našu kuću. Bilo je to krajem rata. Brigada *Boka* [srpski: Bokeljska brigada], okružili su selo, oni su okupili sve ljude ispred kuće mog oca, zato što je utočište bilo u našoj kući, i *kaçak*, ovo se desilo negde tokom '45. godine, mora da je to bilo početkom '45-e godine, "Haljilj, gde su *kaçakët*? Gde su *kaçakët*?" Oni su priseljivali celo selo kako bi kazali gde se nalaze *kaçakët*, i starac kaže... starac je rekao: "More, ali... družu Vučk uzalud ste odkupili selo, džabe ste okupili selo... Ovi nemaju ni za sebe da jedu a kamoli za *kaçak*. *Kaçak* ne jedu svašta, oni žele da jedu meso i pite, a ovde...", kaže on: "jedino dve osobe mogu da ih izdržavaju *kaçak*." "Ko su jataci?" "*Kaçake* držim ja i isto to može i ovaj starac." Jedan umorni starac, koji je bio naslonjen sa jednim štapom u ruci. Kada je on rekao: "Držim ih ja i ovaj starac," Onaj starac je podigao štap da ga udari i kaže: "Ne pričaj! Zašto govoriš o tome Haljilje?" I hoće da ga udari štapom, i zatim počinju svi da se smeju, i oni kažu: "Idemo, jer ovde nema ništa".

Sledeći put su otišli i ušli u odaji, "Haljilje, da li znaš gde su *kaçakët*?" On kaže: "Da." "Gde su oni?" "Nikada nisu bili bliže." Kaže: "Nemoj da se zajebavaš" „Iskreno ti kažem“. Istina je bila da su oni bili na drugoj strani zida, to znači samo ih je zid odvajao... *kaçake* od jugoslovenskih vojnika. Tako da sam ja odrastao kroz te priče. To je bio jedan od faktora, ovo je bio jedan od faktora koji su uticali na ono kako sam se ja razvio. Zatim, tu su te knjige Renesanse, Naim sa: "O planine Albanije", otkud ja znam koliko sve knjiga, sve one knjige koje su napisane, i druge knjige koje su stigle iz Tirane, koje mi danas negiramo nepravedno, jer istina je da smo mi porasli uz njihove knjige i obrazovani smo, tako da je i to uticalo na moj razvoj.

Zatim, tu je i jedna druga priča koja uključuje učitelja iz Albanije, koji je bio angažovan u našem području i kada... kako mi je otac govorio o njemu... ocu, kada su nastavnici počeli da napuštaju mesto posle pogoršnja odnosa između Jugoslavije i Albanije, on je zamolio mog oca da se zakle, kaže mu: "Pomozi obrazovanje kako god ti je to u mogućnosti! Pomozi obrazovanje, jer ako obrazovanje ne postigne do vrha, Kosovo nikada neće uspeti da", kako je govorio moj otac: "da se otarasi od *škaut*." Rekao je: "Kada se pojavi obrazovanje, kada obrazovanje postigne svoj vrhunac," reče on: "tada kada

otac radi u policiju, dete je u školi i uveče kada se sastanu kod kuće, dete ne govori ocu šta je naučio u školi", kaže on: "tada ćete postići vrhunac." I moj otac je izuzetno podržavao obrazovanje. Kada kažem da je podržao obrazovanje, ja govorim o ovom aspektu: Učitelji bi dolazili iz Đakovice, dolazili bi iz okruga Peći, dakle dolazili su iz daleka i on bi mi često rekao: "Idi na brdu sela, pogledaj da li ima ili nema svetlosti u školu?" I ako je bilo svetlosti u školu to je značilo da su učitelji još uvek bili unutar škole i nisu imali mogućnosti da se vrate, jer nisu imali neke druge veze osim, pešačenja, a pešačenje bi trajalo oko tri ili četiri sati. On bi poslao jednog od mojih brata koji bi poveo učitelje, nije ih ostavio da ostanu u školu. Dakle, tokom zime oni su proveli više vremena u našu kuću nego što su oni ostajali po svojim kućama i sve je to doprinelo mom formiranju, razvoju, sve je to probudilo moje interesovanje za dalja istraživanja da naučim više i tako se i dogodio, znači, taj put mog formiranja.

Eremire Krasnići: Šta se desilo sa... hapšenjem, kako je došlo do toga?

Ibiš Neziri: Onoliko koliko sam ja bio obavešćen, još uvek ne znam konkretno. Kao što su me obavestili, jedan naš prijatelj, koji je dolazio iz Nemačke sa porukama kod nas, bio je uhapšen, držali su ga dva ili tri dana, pušten je i izgleda da su informacije od njega procurile. Mnogo kasnije sam saznao o tome preko jednog od njegovog intervjua da je on bio uhapšen u to vreme, tokom 80-ih.... I... izgleda, izgleda da su njega pratili... izgleda da su ga pratili i kada se sastao sa mnom, pa se nakon toga pratnja proširila i počelo je i moje posmatranje od njihove strane, počela je i državna bezbednost da me prati, koja se tada tačno zvala, originalno UDB-a... i mene su uhapsili u novembru tokom '80-e dok smo mi pripremali akciju. U to vreme bilo osuđeno dvoje ljudi. Mi smo osuđeni na neprijateljske propagande poznatim članom 133. onaj članak godine hiljadu sto... pardon! Ja sam osuđen na neprijateljske propagande članom 133. i Krivičnom zakonu SFRJ koji je bio jedan, jedan,... jedan zakon, ili zloglasni član pod krivičnom zakonu, jer je čovek bio kažnjen i u vezi mišljenja, što znači nisi se usudio da deliš svoje mišljenje jer bi tim članom mogao biti osuđen. Ja sam osuđen na dve godine zatvora, dok je jedan prijatelj koji je došao iz Nemačke bio osuđen na pola godine zatvora. Takođe su bile osuđene i dve osobe iz okruga Đakovice i ovako smo ostali u zatvoru.

Eremire Krasnići: Da li bi mogli da nam kažete...

Ibiš Neziri: ...ukupno četiri osobe, ali nismo bili povezani, dakle, nisu bili u mogućnosti da uspostave vezu između nas kako bi nas kazili pod istoj optužnici, i njihov pokušaj da povežu ovu grupu od četvoro nas je propao i osuđeni smo na dve strane, dva-dva, gonjeni smo na osnovu člana 133.

Eremire Krasnići: Svakako je bilo važno da vas osude kao grupu kako bi izgradili mnogo veći slučaj?

Ibiš Neziri: Za kazne da. Za kazne koje su bile...

Eremire Krasnići: Da, da li možete izgraditi priču ove političke inicijative? Mislim, kako je to počelo? Ko, kako ste vi počeli da tu učestvujete? Ko je ovo organizovao? Kakve je ideale imala?

Ibiš Neziri: Da, to je bilo deo Crvenog narodnog fronta. U to vreme nije bilo puno potrebe da neko angažuje ili ukljči neku drugu osobu da učestvuje. U početku, znači bilo je dovoljno imati kontakt sa literaturom, kontakt sa programom, sa statutom organizacije i prijatelji bi pronašli prijatelja. Znači ako niste imali neku vezu, nešto što približava i dovodi prijatelje zajedno, bilo je teško da se pridruže prijatelji, stoga znači, to je ovako bilo: "E imam jednu dobru knjigu," ili "Našao sam jedan program, bio je zanimljiv, uzmi i pročitaj. Da li je dobar, da li da uradimo nešto u vezi toga?" To je bio taj način stvaranja različitih grupa i organizacija. Bar u ovom slučaju govorim o mojoj grupi.

Eremire Krasnići: Ko je bio... da, ako možete da nam kažete ko je bio deo grupe?

Ibiš Neziri: Ko je bio deo grupe jel da? Da, prvi put smo ja, Maljuš i Adam bili uhapšeni, dakle Maljuš Adam i ja. Maluš je bio u Nemačku a ja sam bio ovde. Mi smo bili prvi zatvorenici. Ispitivanje je sprovedeno tokom 80-e... ispitivali su još dvojicu ili trojicu drugih, koji su dakle, imali kontakt sa nama i taj njihov kontakt sa nama im je zapao za oko. To je ono što se tiče te prve kazne. Upravo tada se uspostavio jedan trakt i ja i dan danas napamet znam sadržaj tog trakta i sada ću to da podelim sa vama: "Naš vekovni neprijatelj, jugoslovenski titizam koji puni zatvore sa albanskim patriotima, ali nek imaju do znanja da se mi ne plašimo i neće nas odvratiti od svetog rata za nacionalno i socijalno oslobođenje i ujedinjenje sa otadžbinom socijalističkom Albanijom. Živeo albanski narod! Živela Laburistička partija... Živela Albanija! Živela albanska partija rada na čelu sa drugom Enverom Hodžom!"

To je bio sadržaj trakta zbog kojeg razloga smo dakle bili uhapšeni. To je bio komad kartice dimenzije 10x10 centimetara, crveni papir, natps je bio crne boje i bilo je tipa nalepnice, dakle samolepljivi papir koji se odlepljuje od onog papira odpozadi i zalepljuje bilo gde. To je bio ta, taj... da kažem nalepnica, trakt.

Eremire Krasnići: Koliko godina ste imali kada ste bili uhapšeni?

Ibiš Neziri: Da izračunam sada. Ja sam bio uhapšen... rođen sam 24. jula '57, uhapšen sam bio 19. novembra '80. godine, znači 23. godina. Imao sam 23. godina kada sam bio uhapšen. Zatim u proleće '81... dogodile su se neke druge stvari. Jugoslaviji je konačno počeo da se ruši temelj, upravo ovde u Prištini, gde mi razvijamo ovaj intervju. Demonstracije su počele 11. marta...

Eremire Krasnići: Da li ste bili deo njih?

Ibiš Neziri: Dakle, ja ne mogu da kažem da sam bio jer sam u to vreme bio u zatvoru, bar nisam direktno bio deo demonstracija, mogu reći da i... nije bilo, dakle i uticaj nije da nije bio prisutan, i moj uticaj i uticaj organizacije sa kojom smo delovali, dakle i oni su uticali, takođe je i situacija koja je stvorena na Kosovu imala svoj uticaj, same okolnosti koje su bile stvorene na Kosovu. Na Kosovu nakon 100. godišnjice Lige Prizrena jedna razlika je primećena. Narod je bio uzbuđen, što znači... i... i

počeo je da stvari vidi drugačije, i počeo je da drugačije shvati slobodu, i počeo je da vidi da... sama sloboda je shvatanje neophodnosti i potrebe da se Kosovo oslobodi od Srbije. I dakle to je bilo. Ti događaji su doveli potpuno nove okolnosti, doveli su dalje hapšenje i... bio je neko ko nije mogao da ide do kraja. Neko ko nije mogao da ostane do kraja i moje je ime ponovo bilo iskrivljeno.

Eremire Krasnići: Dakle, protesti '81-e su uticali vašem stanju boravka u zatvoru? Da li vas je to dovelo do...

Ibiš Neziri: Da li mi je to smetalo?

Eremire Krasnići: Mislim na to da li je imalo bilo kakvog efekta... da li se još uvek sumljalo u vas? Da li... su pokušali da vas povežu sa drugim grupama?

Ibiš Neziri: Da, na samom početku, ne na početku. Ja sam ponovo... ponovo je počelo... Mene su ponovo ispitivali nakon hapšenja jedne grupe iz Đakovice. Mene su ispitivali, jednom su me ispitivali u vezi... dakle neko tamo je spomenuo moje ime... i nije govorio sasvim uzalud i sasvim slučajno. Zatim, bilo je i drugih koji su bili uhapšeni i neko je spomenuo moje ime. Moje ime je opet bilo iskrivljeno, "Od koga?" "Od Ibiša." "Od strane koga?" "Od Ibiša". Ja sam ranije bio dva... dva leta pre nego što sam bio uhapšen, poslednja dva leta pre nego što sam bio uhapšen sam bio sam, otišao sam tragovima, ili u svrhu uspostavljanja veze sa ilegalnim organizacijama koje rade u zapadnoj Evropi. Godine 1978. preselio sam se u Švajcarsku, ali sam se vratio bez ikakve veze i 1979. godine sam otišao u Nemačku i odatle sam doneo obilnu literature. Doveo sam knjige, novine, nekoliko časopisa koji su se zatim prenosili iz ruke u ruku, koji su se se čitali...

Eremire Krasnići: Koji je bio njihov sadržaj?

Ibiš Neziri: Da... sadržaj? Naravno, sadržaj se podrazumeva, ali, na primer, "Kosovski patriotski pokret i Hasan Priština", "Kosovo, kolvka albanizma," Govor Ramiza Alije u vezi albanske Lige Prizena, u čast stogodišnjice albanske lige u Prizrenu, zatim list "*Shqipëria e Re*" [srpski: Nova Albanija], nekolicina brojeva "Glas naroda", i zatim "*Lahuta e Malcis*" [srpski: Gorska gusla] knjiga napisana od Đerđa Fište. Bila je i knjiga "Izdaja" napisana od strane Kaplana Resulja koja je zapravo ukradena knjiga, autorstvo je ukradeno, jer Kaplan nije autor knjige. Potvrđena je sa svih strana, to je knjiga koja je prošla iz ruke u ruku i koja je imala ogroman uticaj na omladinu u to vreme. Bilo je i knjiga Envera Hodže, bilo je knjiga Envera Hodže i, posebno knjiga "Sedmi rad", koja je neizmerno vezana za Kosovo, ti odnosi gde Enver Hodža ili Centralni komitet Albanske laburističke partije i Vlada Albanije šalju svojim diplomatskim predstavnicima, koje je poslala u Ujedinjenim nacijama, naročito Mehmetu Šehu i drugima, znač pokauju im koji je naš stav i šta bi trebali da govorimo tamo, šta treba da se kaže o Kosovu, pa čak se dobro sećam jednog izraza, koji ide ovako: "Pripazi da dobro prilagodiš šamar revizionisti u Beogradu!" Radilo se o Titi, uveri se da mu dobro središ šamar na sednici Saveta bezbednosti Ujedinjenih Nacija, koja se održava svake godine sve do danas. I to su bile te knjige,

knjige koje su zapravo govorile o Kosovu, koje su govorile o hapšenjima, jer je na Kosovu oduvek bilo hapšenja, iako su one na veoma miran način sprovodile.

Adem Demaći je bio uhapšen zbog... 1975. godine je osuđen po treći put zajedno sa ko zna koliko mladih intelektualaca. Takođe Metuš Krasnići, Kadri Osmani, Džafer Šatri, i... dakle bilo je mnogo drugih zatvorenika i oni su uvek aktuelizovali ovim pitanjima po knjigama i putem različitih stvari, različitim časopisima, ili čak posebnim izdanjima. Stoga, da kažem, bilo je ovih koje su prošle iz ruke u ruku, knjige koje identifikuju potrebu za stvaranje Republike Kosovo, sedme Republike Jugoslavije, uspostavljanje Republike Kosovo, što znači ja ni dan danas ne mislim da bi trebalo da bude, jer projekat Albanaca nije bio ni tada u vreme „Iljegalje“ [srpski: Nezakonitosti], kada sam sam ja doprinuo i kada su mnogi moji prijatelji doprineli, nije bio projekat Republika Kosovo, samostalna država Kosovo, ali je to bio projekat neophodnog udruženja i pripajanja... dakle, pravo udruženje albanskih teritorija u određenoj zemlji, jer nema mnogo godina... gde... istorije barem, gde su naše zemlje podeljene i okupirane... i ovo su bile te...

Eremire Krasnići: Kako...?

Ibiš Neziri: ...to su bili oni razlozi koji su nas obavezivali, da se organizujemo, iako se uvek našao neko opravdanje, recimo 28. novembar, ajde da na dan 28. novembra, da na ovaj način označimo ovaj datum ili ćemo da protestujemo, ili ćemo početi štrajk glađu, kao što se desilo 11. marta, ali u pozadini nije bilo vezano za hranu, nego se radilo o...

Eremire Krasnići: Protest u menzi...

Ibiš Neziri: Molim?

Eremire Krasnići: ...Kako se ishrana u menzi iskoristila kao izgovor, možete li nam to objasniti?

Ibiš Neziri: ...da, ona je iskorišćena kao izgovorom, da je hrana navodno bila loša, navodno hrana je bila loša i siromašna i da se dugo čeka u menzi, i šta ja znam. Ja sam u to vreme bio u zatvoru, dakle, ali pretpostavljam, dakle na osnovu razgovora sa drugim prijateljima, to je u pozadini [bio]... početak, cilj... početak cilja ranim demonstracijama protiv okupacije Kosova, protiv držanja Kosova pod okupacijom.

Eremire Krasnići: Kako je bio vaš boravak u zatvoru tokom celog tog vremena?

Ibiš Neziri: Moj stav u zatvoru tokom tog vremena? Ako govorimo o periodu istrage, to je bilo strašan period. Tokom istrage se praktikuju mučenja koja čovek... zdravi ljudski um ne može biti u stanju da prihvati, koje rakođe mogu da nadmaše i Hitlerovom Gestapu, koji može da nadmaši čak i onim istraživačima Staljina u Sovjetskom Savezu. Mučenja su naneta na mlade ljude na Kosovu i pitanja su bila: "Ko? Sa kim? Gde?" I slične stvari. Znači, oduvek, uvek su bili zainteresovani, da stvaraju, da

stvore veze i da prošire krug ljudi koji se hapse. Oni su imali tu jednu posebnu metodu. Oni bi ti govorili, rekli bi ti: "Uradio si ovo, ovo, ovo, ovo," što znači da su oni izmislili dela koja si ti navodno učinio... i ti si rekao: "Ne, ja to nisam uradio." Ti si to negirao, onda bi oni vršili torture i ti bi bio izložen užasnom mučenju koje ne bi ni mogao da zamisliš. I opet bi ponovili istu stvar: "Ti si uradio ovo, ovo, ovo, ovo," i ponovo je počelo mučenje, nakon negiranja i doveli bi ljude u takvom stanju da bi onda oni kako bi izbegavali mučenje: "Šta si uradio, hoćeš da pričaš, ili ćemo ponovo početi?" I onda bi ono, ono, ono, što je čuo od istražitelja ili istražitelja je ponovio, je ponovio dakle, morao si da kažeš: "...da, uradio sam ovo, ovo, ovo, ovo", i to se desilo da bi se izbeglo mučenje, da bi se izbeglo premlaćivanju i kada bi izašli na suđenje oni bi negirali te stvari, ali sud, praktično jugoslovenski sudovi ništa nisu uzeli u obzir. Za jugoslovenski sud dovoljno su bile podignute optužbe od strane UDB-e... Jugoslavije.

Ovom prilikom ne mogu da ne spomenem konkretan primer koji je vrlo dobro studiran. Da bi ovo proverili možete pročitati knjigu: "Ja sam ovde da se borim sa neprijateljima nacije monogarfija mučenika Džemailja Fetahaj". On je bio uhapšen kao sedamnaestogodišnjak, kao sedam.. znači pre nego što je napunio sedamnaest godina je završio svoje aktivnosti, i završio je upravo deset dana pre nego što je rat završen, jer zbog blizine, boreći se iz blizine u srpskim logorima, on je ušao u logorima srpske vojske i tamo je ubijen. Taj čovek... dakle, ja sam imao u svoju ruku prepisak koji se nalazi u knjizi, koji j uključen u tu knjigu, između državne bezbednosti, istražnog sudiju i tužioca. Znači prepisak u trouglu, koji su jedni drugima dalvali instrukcije o tome kako da se ponašaju u slučaju Džemailja Fetahaj. Dakle, dokumentacija je obavljena. Čak i faksimil je objavljen u knjizi. Dakle ovo je bila ta njihova metoda.

Ja u to vreme, znači posle istrage, uhapšen sam u novembru, na dan 22. marta i 23. marta, 22. marta su me doveli pred sudom, na dan 22. marta, 1981. godine, dakle deset dana nakon početka demonstracija u Prištini, ja sam bio osuđen na dve godine zatv... dve godine zatvora, dok su u avgustu ponovo počele druge istrage, ponovo.... Ovog puta ne sa dvema osobama, ovoga puta smišljena je grupa od trinaestoro ljudi, uključujući i mene. I opet ista procedura istrage, isti postupak istrage koja je trajala od avgusta do februara 1982. godine, a drugi put sam osuđen na kaznu od, jedinstvena osuda, dakle, prva kazna plus druga kazna je bila kazna od šest godina, kao vođa grupe Crvenog narodnog fronta okruga Peći.

Eremire Krasnići: Znači sada su uspostavili neku tu vezu između novih zatvorenika i vas?

Ibiš Neziri: Da, i mene...?

Eremire Krasnići: Tako...

Ibiš Neziri: Upostavila se ta neka veza preko novih zatvorenika i mene i pojavila se, znači, grupa Crvenog narodnog fronta za region Peći, zbog čega sam kao lider bio kažnjen sa šest godina i... ja i u ovom slučaju... jer vas sigurno zanimaju detalji, i ja spominjam ovaj slučaj, ja sam osuđen na... u

februaru sam osuđen. Suđenje je trajalo tri dana. U martu, na dan 17. marta moj otac je umro u 103. godini života. Ja sam bio obavešten o tome na vanrednoj poseti, jer su uobičajene posete bile prvog i 15-og u toku meseca, poseta koja je trajala pet minuta, nije trajala više od 15. minuta i to je bilo kroz zatvorskih rešetka, znači, u sredini su bile zatvorske rešetke, jedna metalna mreža preko kojih otvora mreže nije mogao ni prst da stane, da bi recimo dodirnuo prst majke ili sestre kada bi došle u posetu, i izuzetna poseta od tri minuta, dakle, dok je brat uspeo da mi komunicira vest o smrti oca, toliko je potrajala ta poseta i meni su prekinuli posetu, i ne tog dana već sutradan kako bi mi slomili dušu, mene su stavili u tamnicu. Dakle, tamnica je bila jedna mala soba, tu si bio sam ti sam bez ikoga, bez... znači da... možda u takvom slučaju kada je čoveku potrebno da možda razmeni dve ili tri reči sa nekim, znači, potpuno sam bio sam i držili su me tu kako bi mi slomili dušu. To je učinjeno po nalogu rukovodstva, a ta naredba od strane rukovodstva je bila od strane državne bezbednosti.

Istrage u vezi mene su bile sprovedene... dakle, istrage o meni je sprovodio Slavković Milim... Milivoje, zamenik načelnika bezbednosti za Kosovo i Aslan Slamniku, jedan kriminalac, jer za Slavkovića nisam bio iznenađen jer je on bio takav kriminalac, ali zločinac, jedna osoba koja govori albanski kao što je to bio Aslan Slamniku, jedan kriminalac koji je tokom istrage dolazio i rekao... je... sa nekim dlakavim rukama kao, kao, kao gorila, bi došao i rekao bi mi: "Ti ni salata za ručak mi ne možeš biti. Znaš ti koliko osobama je izašla trava na telu, koliko ljudima je izašla trava na groblju od ovih ruku", i pokazao bi mi te njegove ruke {objašnjava gestovima kako je on držao ruke}, pokazao mi je ruke ovako: "Ti ni salata za ručak mi ne možeš biti, nisi ni salata za ručak". Povezao bi me dobro, dobro bi me pričvrstio, skinuo bi mi naočare i onda bi me razbio... Dakle... kada su oni došli po prvi put u avgustu... oboje jer su i prvi i drugi put oni sproveli istragu, ali kada su došli do druge istrage, u avgustu '92, '91. izvinite u avgustu 91-e godine [trebalo bi da bude '81-e, ovaj deo je dodat na zahtev intervjuisanog], Slavković Milivoje mi je rekao [srpski]: *"Gde si mi Ibiš Neziri? U Novembar si me prevario ali dajem ti reč da ne možeš više."* i znači, odavde ponovo počinje drugi niz istraga i sledi kazna od šest godina zatvora.

Moj boravak samoći u Peći je bio boravak od nedelju dana. Ako govorimo o stražarima zatvora u Peći, osim dvoje ili troje njih, ja i dan danas imam puno poštovanja, izvanred.... vrlo puno poštovanja za njih, jer zaista su zaslužili poštovanje. Tretirali su nas onoliko koliko su oni to smeli, onoliko koliko su oni imali prostora, tretirali su nas izuzet... izuzetno dobro... Dvoje ili troje njih su se identifikovali od glave do pete da su bili deo UDB. I u to vreme u zatvoru u Peći je bilo jedno nasilno rukovodstvo, bilo je to jedno nasilno rukovodstvo i jedan stražar koji ne živi danas, jedan stražar koji je imao kontakt sa mnom i mojim prijateljima, koji se zvao Biljal Perdeđaj, on je otišao i upozorio direktora zatvora, kaže: "Imamo čoveka koji nije jeo ništa nedelju dana", i sad dolazi direktor u devet uveče kod melne i zahteva odgovornost, pita zašto nisam jeo i ja sam morao da mu odgovorim: "Ajde, mani mi se, ostavi me na miru, mani se, gubi mi se s očiju! Nisam ti proglasio štrajk jer ako bi proglasio štrajk glađu ja bi te o tome obavestio, ali nisam proglasio štrajk glađu tako da gubi mi se s očiju!" I on ode proklinjajući me onako: "Da bog da nikad jeo!"

I nakon dva dana mene su zajedno sa dvadeset šest drugih zatvorenika iz zatvora u Peći... gde su doveli dvoje ili troje iz Prizrena, dvoje ili troje iz Mitrovice, pošli smo svi autobusom za Zagreb. Za nas je to bio nepoznat pravac. Mi nismo znali gde smo. Sasvim slučajno na jedno mesto gde... na zahtev nekoliko zatvorenika se autobus zaustavio, dakle iz razloga, zbog fizioloških potreba autobus se zaustavio. Video sam plakat gde je pisalo: "Nova Gradiška". Tada sam pretpostavio da se nalazim u... da smo u Hrvatsku i da nas vode u zatvor u Zagrebu, na Petrinjska sedam. Jedan zatvor... strašan kao iznutra, tako i van, ali nas tu nisu dugo zadržali, zadržali su nas tri ili četiri sata i odatle sa kombijem, vezani lancima, vezani lancima i katancima, koji su se vrlo brzo urezivali duboko u naše telo, jer su nam ruke bile nadute, ubacili su nas na jednom, jednom, jednom autohladnjaču, ubacili su nas i krenuli smo ponovo u nepoznatom pravcu, za nas je to bio nepoznat pravac, i tek posle nedelju dana smo saznali gde se nalazimo.

Kada su nas doveli u dvorištu zatvora, u četiri ugla zgrade, i naslonili su nas na zid, jedan od mojih prijatelja sa kojim sam bio osuđen i koji se nalazio blizu mene, bio je mlađi od mene, reče: "Žele da nas streljaju", jer je video da su svi bili naoružani, sa psima i oružjem, u stanju spremnosti. Čovek je bio zaprepašćen. Ja mu kažem: "Ne, ne, nemoj da se brineš", a kada su se vrata otvorila pre nego što smo mi morali da izađemo odatle, direktor zatvora Mile Spolarić takođe jedan kriminalac... strašan kriminalac... je rekao: [srpski] "*Jeli, jel su ovi patrioti Envera Hodže, jeli?*" znači, na ovaj način su nas naslonili na zid. I tu, među tim zatvorenicama ja sam ostao najduže. Pred nama su poslali još jednu drugu grupu i počeo je njihov prenos... onih iz prve grupe, ljude iz prve grupe po drugim hrvatskim zatvorima.

I kada smo mi otišli tamo, počevši od prvog dana, od prvog momenta mi smo bili izloženi strašnim... mučenjima... Pretukli su svakog zatvorenika. Bilo je... bili su mladi ljudi 17, 18. godina, 20. godina, 22, 23. godina, bilo je i starijih, ali manje. Ukupno po tom zatvoru su bili više od sedamdeset pet albanskih političkih zatvorenika, i tu su dolazili sa mesečnim uslugama ljudi od zatvorenika smisljena... izvinite, dolazili su sa mesečnim uslugama čuvari iz svih krajeva Hrvatske, od svih zatvora Hrvatske sa motom: "Ko hoće da bije albance?" i tu dan i noć, nije prestala tortura. Dan i noć smo bili mučeni.

Bio je hodnik šezdeset metara dužine ili više, i ljudi su bili primorani da sa četkicom za zube čiste hodnik na naj ponižavajući način. Uzeli su ćebe i stavili u hodnik, jedan dušek na... na ćebe, jednog zatvorenika na dušku i druga dva su morali da privuku dušek navodno da bi čistili i dobro ipolirali hodnik. Znači ovo je bio taj tretman s njihove strane. Satima smo bili primorani da stojimo. Tu je bio jedan stražar, koji je bio albanac, kojeg niko nije poznavao i koji se zvao Pero, kako se ne bi shvatio ko je on, ali međutim svet je mali i ljudi brzo prepoznaju druge i on bi došao do vrata, stavio bi uho na ključaonicu vrata kako bi slušao o čemu mi govorimo i kako bi nas dalje špijunirao. On je bio Agim Sejdiju iz okruga Istoka, iz... ako se ne varam iz Studenice i njega su slučajno otkrili od one navike gde albanac kada pali cigaretu...

Mi bi pušili cigarete, mi smo bili pušači i cigarete nam nisu dozvoljavali... cigarete su nam dopustili ali ne ne i upaljače. Oni nam nisu dozvolili da držimo upaljače i kada se njima dalo oni bi došli da na upale cigarete, i jedne noći kada... kada su se otvorila vrata da se upale cigarete, on zapali cigaretu, to je bio taj Pero, ili Agim Sejdiu, [srpski] *zvani Pero* i kada on pali cigaretu instinktivno stavlja ruku prema srcu, i to je navika među albancima, i na ovaj način, na ovaj način Is... is... is.... iscuri Agim Sejdiu, iscuri da to nije Pero nego je Agim Sejdiu i onda se ta vest proširila iz sobe u sobu, "Pera nije... Pera nije... Pera je albanac, Pera je albanac", dakle kako bi se svi zatvorenici obavestili, kako bi bili oprezni. Nakon dvesta trideset pet dana u tom zatvoru, na kraju sam ostao potpuno sam, izašao sam sa četrdeset šest kilograma telesne težine i to dok sam nosio zatvorsku zimsku odeću, koja je bila teška zajedno sa dubokim cipelama, cipele... cipele koje se koriste u... u gradilištima. Dakle, takav je bio zatvor u Hrvatskoj [mora da je Gospić, dodato zahtevom intervjuisanog]. U decembru 1982. godine ja sam bio odveden onako povezan i to vozom su me odveli do zatvora u Zagrebu a zatim od zagrebačkog zatvora u zatvoru Stara Gradiška. Tu su neki od njih bili oni koji su imali... sa kojima smo bili zajedno u Gospiću. Tu smo našli simbol našeg otpora, naš simbol slobode, Adema Demaćija, i u tom zatvoru ja sam ostao četiri godine, deset dana manje od četiri godine sam ostao u tom zatvoru. Jednom sam bio u sobi sa Demaćijem.

I u tom zatvoru rad je bio obavezan za sve zatvorenike. Uslovi života su bili veoma loši, veoma loši kreveti, dušeci su zastareli, ćebad je zastarela, strašna nečistoća i dakle u takvim uslovima i okolnostima mladi albanci su izdržavali kaznu. To je bio nenormalan zatvor, to je bio zatvor za recediviste, i na tom zatvoru je bilo i osoba koji su bili osuđeni po još 32. puta, čovek koji je osuđen 32. puta, znači od dva do 32. puta osuđenih na kaznu zatvora, i u sobi niste bili sa jednim, dvoje, troje ili četvoricu, nego ih je bilo 36, 38. ljudi u sobi. Bilo je od svih kategorija koje čovek ni ne može da pretpostavi ili zamisli da postoje. I stvarno je to bilo ljudsko poniženje, drastično kršenje prava čak i zatvorenika.

Eremire Krasnići: Kakvi su to dani bili kada ste bili u sobi sa Demaćijem, mislim da li ste imali kontakt sa drugim albancima, da li ste imali neki neki politički stav dok ste bili unutra, kako... kako...

Ibiš Neziri: Stav...

Eremire Krasnići: ... Kako ste izdržali svemu tome?

Ibiš Neziri: Politički stav je bio isti, nepromenjen (kašlja). Zahvaljujući svima, namima samima, našim osudama, nije bilo turbulencija između političkih zatvorenika, nije bilo lomova, nije bilo... znači svi su stoički podnosili. Zatvor u Staroj Gradiški nije bio običan zatvor, nije to bio zatvor za albance, uprkos uslovima i onih stvari koje sam ranije opisao. Zatvor Stara Gradiške je bio univerzitet za albance, univerzitet transformišen od strane Adema Demaćija i samih zatvorenika, jer smo mi izlazili, morali smo da se šetamo, osim zimi. Tokom zime nije bilo šetnje u radnom odeljenju, odeljenju, a tokom proleća, leta i jeseni bilo je popodnevnih šetnja. Dva puta dnevno, subotom, nedeljom je bilo šetnje. I

tokom ovih dana mi smo izlazili na šetnje i nikada nismo ostavili Adema Demaćija da se sam šeta. Adem Demaći se šetao sa nama, dakle dva ili tri sa njim i ta šetanja su bila škola, jer Adem Demaći je dao različita objašnjenja i dao je različita pojašnjenja. Adem Demaći je predavao. To su bile teme. Istorija... Albanije, domovinska geografija, ljudska prava, razne priče, dakle razne teme iz politike, iz istorije, iz sociologije, filozofije, znači međunarodni odnosi.

Sve vrste teme su se diskutovale u zatvoru Stare Gradiška. Dnevna štampa je bila unapred plaćena od zatvora po jedan uzorak, na svim jezicima po jedan uzorak. Čak je i "Riljindja" stigla. Ali "Riljindja" je bila portparol Socijalističkog saveza radnog naroda Kosova, koji se danas visoko uzdiže, što zapravo nije ništa više bilo od portparola jugoslovenskih vlasti. Mi smo dobili i štampu, mi smo unapred platili... svako od nas je imao po makar jedan časopis unapred plaćen. I ako sam ja pročitao "Duge", "Intervju", "NIN" ili "Ilustrovana politika", ja sam naglašao stvari koje svako od nas mora pročitati, članaka u kojima je čovek imao šta da čita. Istu stvar su takođe i drugi radili, i sa tim neuhvatljiv je bio Adem Demaći. Znači on je istakao sve stavke sa motom da nemojte da propustite da ovo ne pročitate, sa porukom da nemojte da ovo propustite i ne pročitate, i štampa se prenela iz ruke u ruku. Mi smo čitali. To je bilo unapred plaćeno, zvanično. To takođe znači da je legalno stiglo do nas i onda smo mi preneli tokom šetnje, razmenili smo sa drugim pavijonima novine. Ali iznenađujuće, zatvorenici znaju da rade u druge stvari i uspeali smo da imamo i radio u zatvoru.

Radio je bio potpuno montiran u zatvoru. Bila je to obična kartonska kutija. Poklopci, oni zvučnici za glas i oni za stanice imali su poklopce od poklopca od paste za zube i to smo slušali noći sa glavom pokrivenom čebetom, pokrivene glave slušali bi noću sa slušalicama u ušima i sledećeg dana bi prijatelje obavestili o vestima. Ja sam imao priliku da imam taj radio duže vreme, i na početku kada smo obavestili Demaćija o vestima, on je pažljivo slušao vesti, ali posle dva ili tri puta: "Gde uzimate ove vesti?" Pita: "Odakle ti ove vesti?"... i ne bi lagali čiku. Čiku ste morali da ispravo da informišete. "Čiko imamo radio ovako, ovako, ovako"... i on... nakon... njegov odgovor je bio malo grub, ne zbog nekog razloga nego zato što ga je bilo žao nas, jer kako je rekao: "Ako saznaju za radio onda ćete biti u nevolji u ćeliji, bićeš kažnjen." Međutim, kada je video da mi ne nameravamo da se predajemo u tom pravcu, onda je rekao: "Zadržite ga! Uzmite redom i onaj koji pamti najviše nek on zadrži..." Pošto sam ga ja imao oko mesec dana ranije, ja sam ga duže imao, ja sam bio u toku događaja, kada sam ih informisao o vestima govorio sam mnogo više, možda, možda sam čak i izmislio neku, neku reč više (smeši se), on mi reče: "Drži ti radio!"

Eremire Krasnići: Šta ste izveštavali na radiu?

Ibiš Neziri: Ja sam slušao, slušao Tiran... Tiranu sam slušao, slušao sam Tiranu, slušao sam BBC, slušao sam Glas Amerike, i znači, slušao sam ta strane radio stanice kako bi znao šta kažu o Jugoslaviji. I... znači prvu vest koju smo primili, prvu vest kada je uhapšena Beogradske grupa, grupa Đilasa, 28-og, to je bila ona Francuska sedam, poznata. Uhapšen je zbog jedne platforme, otkud ja znam, Akademija nauka i umetnosti Srbije i sa njima znači ovu vest sam interpretirao Demaćiju ujutru.

Oni su uhašeni u subotu, u subotu uveče je to bilo na vestima, i ja sam sledećeg jutra, u nedelju sam rekao Demačiju: "Čiko, ovo ovo i ovo se desilo" i bukvalno znači, mi je rekao: "Slušaj čiko, on je mene zvao drugim imenom, on me je samo jednom zvao Ibiš, i nikad više. On me je zvao... čak i dan danas me zove, kaže: "Kerlezhe" [Krležje]. Krležja je hrvatski enciklopedista, i on i dan danas me zove Krležje i nikada me nije drugačije zvao... i reče: "Slušaj Krležje, Beograd danas pokušava da zapali vatru na Kosovu, ali zapamti, ta vatra ima da im eksplodira u sred Beograda", i ja ovde nemem šta da prekomentarišem jer svi znamo šta se kasnije dogodilo, šta se desilo 24 ili 26. marta '99. godine, dakle, u sred Beograda zaista je izbila vatra... i znači... ovako... zatvor Stare Gradiške za albance je bila škola, bio je to univerzitet na čelu koga je bio Demači.

Eremire Krasnići: Da li je on nastavio da boravi tamo u vreme kada ste vi bili tamo?

Ibiš Neziri: Adem Demači, Adem Demači, Adem Demači je tu boravio, ja sam ga tu ostavio, u istoj sobi, sobi broj 28. u četvrtom paviljonu u zatvoru Stara Gradiške na dan kada sam pušten iz zatvora. Adem Demači je izašao u aprilu, 12. ili 13. aprila 1990. godine, četiri godina kasnije.

Eremire Krasnići: Šta se desilo sa tobom posle zatvora?

Ibiš Neziri: Nakon zatvora ponovo sam se pridružio organizaciji, ali ne više Crvenom narodnom frontu jer je Crveni narodni front spojen sa drugim organizacijama, sa Narodnom oslobodilačkim pokretom albanaca u Jugoslaviji, Marksističkom-leninističkom organizacijom (OMLK) od strane Kadri Zeka. Ova prva je bila Jusufijeva Gervale, bila je rastvorena i formirali su Narodni pokret... Narodni pokret za Republiku albanaca u Jugoslaviji, tada sam bio deo te organizacije. Nastavio sam svoju aktivnost u okviru organizacije, ali je ubrzo posle vojnog roka, samo četiri meseci, ali ubrzo nakon izlaska iz zatvora sam bio prisiljen da odem u vojnu službu, i ja, mislim da nije bilo starijeg vojnika od mene u Jugoslaviji, jer sam imao 30. godina i sekretarijat za narodnu odbranu, Sekretarijat opštine odbrane naroda je bio primoran od strane UDB, od strane državne bezbednosti da me odvede u vojnu službu.

Vojnu službu sam služio u Ljubljani, i to je bilo posebno poglavlje u mom životu, jedno poglavlje gde je svakog dana bilo provokacije, najrazličitijih, bilo je pokušaja da izvedu bilo koji uzrok ili razlog kako bi me ponovno uhapsili. Ali sam imao veliko iskustvo iza sebe, bio sam marljiv, i ne da sam se samo za sebe brinuo, nego sam se brinuo i za mlade albance koji su bili u vojnoj službi, jer tokom tih godina bilo je mnogo albanaca koji su bili uhapšeni, takođe sam bio oprezan da ne postanem objekat suda, ni ja, ni ostali zatvorenici, niti drugi vojnici, pardon, albanci koji su služili u toj kasarni. I oni su proveli mnogo godina, bilo je to godina 1987-88. znači od marta do marta, pa čak i do današnjeg dana ljudi sa kojima sam završio vojnu službu, na jedan ili drugi način kontaktiraju sa mnom. Mi smo uvek u vezi od tog vremena, jer nas povezuje jedan izuzetno težak period vremena.

Po izlasku iz vojske, videvši da verovatno nemam mogućnosti da nađem posao, ja sam računao kao profesiju, profesiju pravnika jer sam na kraju krajeva rekao da bi otvorio neku advokaturu i počeo sam

da studiram pravni fakultet sa korespondencijom. Nisam završio pravni fakultet i radio sam i ja tamo, nastavio sve do 1990. godine. Tokom tog vremena, prijatelj sa kojim sam bio u zatvoru, vodio je, on nije bio politički usmeren, bilo je nešto u vezi saobraćaja ako se ne varam, on je vodio neku diskoteku u Prištini i ponudio mi je: "Izaberi posao... to je to što mogu da uradim, i to ću da uradim, izaberi posao koji želeš da radiš u diskoteci, bilo da je to Disko Džoker (Dj), ili šta god hoćeš". Ja nisam znao šta drugo da radim osim garderober i radio sam kao gardorober tokom zimske sezone u toj diskoteci sve do '90-ih.

Uvek sam bio aktivan u organizaciji. Ja sam vodio Savet okruga narodnog pokreta Kosova, narodni pokret za Republiku Kosova, jer je stalno pokret menjao naziv, dok nismo stigli sve do „Narodni pokret Kosova“ posle dve... posle 1990. godine. Bio sam na čelu Saveta okruga Peći ove organizacije i mi smo opet nastavili sa plakatima, sa sloganima, sa različitim aktivnostima.

Eremire Krasnići: Kakvog karaktera je to sada bilo, jer smo u drugačijom političkom situacijom?

Ibiš Neziri: Karakter secesije, karakter secesije od Jugoslavije, karakter secesije od Srbije, i dakle Republika Kosovo, zatim je počeo da se na to gleda kao korak ka jedinstvu. Dakle proglašenje nezavisnosti Kosova, status Republike Kosovo je bio jedan korak bliže jedinstvu, korak bliže realizaciji prvog projekta, odnosno prvog programa Narodnog pokreta za Republiku Kosovo.

Eremire Krasnići: Da li ste vi osećali raspad Jugoslavije?

Ibiš Neziri: Da li smo osećali? Ne, mi ne... nismo osećali...

Eremire Krasnići: Da, jer '88-e su već počele da se dese promene...

Ibiš Neziri: Ne, mi nismo to osećali, nismo to osećali, nismo to osećali, ali misimo radili na tome da se ona raspadne. Ovde je počelo rušenje i ovde se završilo razaranje Jugoslavije, i ja sam razvio delatnost u toj organizaciji do 1990. godine pa nadalje, ali sam 1990. godine počeo da radim novinar.

Eremire Krasnići: U kojim novinama?

Ibiš Neziri: U Hrvatsku je promenjen sistem, u Hrvatskoj su se promenili ljudi, došli su drugi ljudi, došli su ljudi sa kojima sam ja bio u zatvoru i jedan od zatvorenika u zatvoru Staroj Gradiški 1990. godine osnuje novine pod nazivom "Hrvatska danas", a ne "Danas", nego "Hrvatska danas". To je bila prva nezavisna novina u bivšoj Jugoslaviji i u vreme posle Drugog svetskog rata i ona je bila posvećena konfederalizaciji Jugoslavije. Njegov urednik je bio Ante Taljančić i ja sam bio angažovan sam njim kako... bi pokrio informacije sa Kosova, Makedonije i Albanije. U tim novinama sam pisao pod pseudonimom Jole Mislić. Onda sam radio za druge hrvatske novine, za novine Marka Veselića, novine koje su bile partijske novine objavljene svake druge nedelje, dakle dvonedeljne i na ovim novinama ja

sam objavljivao pod pseudonimom Sokolj Nilka. Znači i za ove novine sam pisao, dakle o dešavanjima na Kosovu, Makedoniji, Albaniji. Imam nekoliko članaka koja su tu objavljena.

Eremire Krasnići: Da li ste izveštavali ili šta?

Ibiš Neziri: Pardon!

Eremire Krasnići: Da li ste izveštavali, da li ste bili prisutni po mestima događaja ili... gde ste radili?

Ibiš Neziri: Da. Jednom je održano na Informatnom centru Kosova (ICK) na čelu kojeg je bila LDK, održana je neka tribina, održana je, i diskutovalo se, i ne znam da li su imali za cilj da me upozore jer sam i njih mnogo kritikovao. Dakle, vrlo mnogo sam ih kritikovao u to vreme, i, da li je to bilo da me upozore, ili da se bore sa mnom, ni do današnjeg dana ne znam... ali znam, čini mi se, Ibrahim Beriša i Milaz... Miljazim Krasnići, jedan od njih dvoje je mene uzeo kao primer: "Taj kolega..." jer sam ja u to vreme radio za nekoliko, jer nisam završio za sve za koje sam radio, i on kaže: "mi imamo informacije sa terena, jer samo onaj kolega iz Belgije, odakle je on, iz Belgije ili odakle je, vidi se da je na mestu događaja, dok vi ostali dolazite i očekujete izveštaj koji mi objavljujemo, ovde ispred ICK u tri sati". Ja sam radio osim za ove dva lista, radio sam za Radio Kopenhaga, radio Glas Kosova iz Kopenhage, emisiji na albanskom jeziku. Radio sam za Glas Kosova, novina Narodnog pokreta Kosova koja se objavljivala u Švajcarskoj. Onda sam radio za australijsku Radio televiziju ABC. Oni su imali sedište u Zagrebu, Centar za jugoistočnu Evropu, i za njih sam izveštavao tako da, znači...

Zatim, godine 1990. pa nadalje promenila se moja situacija u vezi posla jer sam bio vrlo dobro angažovan u novinarstvu, i takođe znači bio sam vrlo iskusan. Tokom tog vremena ja sam u organizaciji bio zadužen za kontakte sa hrvatskom vladom kako bi diskutovao o pitanjima, jer organizacija u kojoj sam vojevao, je bila organizacija koja je sve oblike imala u svom programu, sve oblike oslobođenja i oružanu borbu, ako demokratski oblici ne bi dali rezultate, ja sam bio zadužen za kontakte sa hrvatskom vladom kako bi razgovarali o pitanjima naoružavanja albanaca. Od organizacije sam bio angažovan i imao sam kontakte, počeo sam sa Đuro Pericom. On je bio predsednik Republičkog odbora, hrvatski parlamentarni odbor za nadzor zakonitosti rada bezbednosti državne. Ja sam sa njim bio u istom zatvoru dugo. Počeo sam sa njim kontakt, pa su prošli kod Janka Bobetka, kod Zlatka Bobetka i tako dalje. Dakle... bio sam... uvek sam iskoristio putovanja za Zagreb... otišao bi, znači pod maskom novinara, jer nisam imao potrebe, ali: "Moram da budem predstavljen u redakciji moram da idem jednom mesečno u redakciji," i uvek iza toga, ja sam putovao u Zagreb.... I tako je i bilo.

U 1990. godini, tada je počelo... u februaru je započela akcija za pomirenje krvnih osveta. Ovde ću dati ili navesti nešto što sam primetio, gotovo uvek da na to pogledam kao... jednu... jednu vest, da čujem vest, da čitam jednu vest kao netačnu. Oni kažu da je pomirenje počelo u Lombard. Pomirenje nije počelo u Lombard jer u Lombardu niko se nije pomirio. U Lombardu, ako se ne varam, taj dan nisam

bio u Lumbardu, ali Lumbard su postignuta sedam dana bese, a ne i pomirenja. Dakle, zato u godini... u februaru 1990. godine je počelo pomirenje. Kao uzrok su bile demonstracije koje su se dogodile tokom celog tog vremena koje su se desile '88. godine, protest i demonstracije '89. i 90. godine... Ja sam učestvovao u svim demonstracijama i uloga Narodnog pokreta Kosova, ne samo u Peć, nego svuda na Kosovu je bio izvanredan kod onih... na organizovanju tih protesti direktno ili indirektno. Zatim, mi svi znamo da 2. novembra 1989. godine u Sunčanom bregu, ovde u Prištini su ubijeni dvoje od najvećih militanta, dvoje od lidera Narodnog pokreta Kosova, Afrim Žitia i Fahri Fazliju i uloga ovih ljudi je bila fenomenalna u organizovanju ovih demonstracija, ali u isto vreme i u akciju za pomirenje krvnih osveta. Znači... da ne kažem uvek, velika većina su bili članovi Narodnog pokreta Kosova, koji su učestvovali u pomirenju krvnih osveta.

Eremire Krasnići: Kako je po vama pomirenje počelo, mislim na pokret pomirenja? Koji je bio prvi kontakt?

Ibiš Neziri: Ja ne mogu da govorim, ja ne mogu da govorim o prvom kontaktu, jer ja nisam deo prvog kontakta i onih prve petice, ja nisam. Prema tome, ja ne mogu da govorim... Ne znam...

Eremire Krasnići: Kako ste vi došli u kontakt sa pokretom?

Ibiš Neziri: Mi smo došli u kontakt, jer su bili ljudi ti koji su... mi smo se međusobno poznavali, mi smo poznavali jedni druge, i na taj način znači bez ikakve posebne procedure smo se pridružili bez nekog postupka, tu nije bilo nikakve procedure. Bila je to organizacija dobre volje, postojala je grupa koja je zapravo transformisana u jedan pokret i opet radi preciznosti, radi tačnosti moram reći to nisu učinili intelektualci Kosova. Kosovski intelektualci su bili izvedeni iz svojih kabineta. Poštovanje za Antona Četu! To je prvi čovek, čovek, čovek koji zaslužuje sve, svaki epitet od najboljih zaslužuje Anton Četa i Anton Četa je čovek koji je uvek govorio, znači možda je i jedini koji je takođe to rekao na najbolji način, na pravi način, na najpošteniji način: "Ovo čine mladi, ne ja." Znači da su ljudi izvedeni iz kabineta, intelektualci... I Anton Četa koji čak nije dvaput mislio, nego je odmah izašao i predvodio je ovu akciju. Mladi su njega izabrali da on bude na čelu ove akcije i na sjajan način je on služio i vodio je ovom akcijom Anton Četa.

Dakle izvedeni su intelektualci, izvedeni su intelektualci iz kancelarija. Takođe Zekerija Cana, i Mark Krasnići, i Ramiz Keljmendi i Mehmet Haljimi su se pridružili mladima, i budući da su mladi onako kako jesu, iskreni mladi, oni su uzeli ovaj korak, oni su završili posao, i oni su postavili... profesore su izveli ispred, i bilo je trenutaka kada su oni ustali kako bi pružili ruku pomirenja i mi bismo im rekli: "Hvala vam mnogo, ali vi zaslužujete drugu čast jer vi činite veliko delo, jedno veliko delo, i vi kao porodica... ova porodica, ova kuća zaslužuje da bude počastvovana od strane Antona Čete. Zbog toga, mi ćemo doći sa Antonom Četom ovde, ili ćemo doći sa drugim profesorima." Tako je bilo sa... u odnosu sa... jer vrlo često, sigurno ste i vi čuli, intelektualci, mladi su to uradili, i intelektualce su pozvali i postavili ih na čelo. Međutim, ako govorimo o strukturi četi pomirenja, aktivistima pomirenja, većina njih su bili

politički zatvorenici, koji su bili pušteni iz zatvora, ljudi koji su patili, ljudi koji su svedočili u različim situacijama i okolnostima. Dakle, to je jedan od razloga zašto je akcija pomirenja bila uspešna. Drugi razlog je: Albanci tradicionalno su se dogovorili pre rata. Poznato je, u vreme pred Prizrenske Lige kada je počelo pomirenje krvnih osveta sa Binak Aljijom i sa drugim gorštakom koji je poznat kao *Islihat* i pomirila se krv, znači pre tog perioda i onih koji nisu uspeli da se pomire, Sullejman Vokši je dao besu i rekao je: "Od danas..." on kaže: "sve krvne osvete su u mojoj *besi* i ko god ubije drugoga radi osvete ima posla sa Sullejmanom Vokšijem". I Sullejman Vokši je bio Ministar rata. Mi nismo imali takvu silu, nismo imali takvu sposobnost.

Drugi deo

Ibiš Neziri: To je pitanje strukture učesnika, što znači da su svi bili zatvorenici... ne svi, ali većina su bili politički zatvorenici, ljudi koji su svedočili u teškim situacijama i okolnostima, ljudi koji su učestvovali u protestima i demonstracijama su bili studenti, bili su članovi porodica pogođenih od strane vlasti... ljudi koje nije mrzelo, nego koji su dan i noć bili na terenu. Bilo je trenutaka kada... će se... bile su demonstracije koje su se dogodile u tom periodu na Kosovu i bilo je onih koji su rekli: "Ja bi učestvovao za zadovoljstvom u demonstracijama, sa punom željom, ali se bojim da izađem jer dugujemo krv i bojim se da izađem jer mogu biti ubijen od strane neprijatelja." On nije, njega nije bilo strah da će biti ubijen od strane srba jer to nije smatrao kao problem, ali se plašio da bi mogao da bude ubijen od strane neprijatelja, ali ne i od strane srba. I to su bili ti faktori koji su nas podstakli da delujemo.

Zatim, beogradska štampa na najnižiji način, na neprofesionalniji način, na najnehumaniji način bi objavljivala... sa komentarima, objavila bi izveštaje da su ubijeni iz osvete, da se ubijaju iz osvete, da se međusobno poubijaju i da ih mi ne ubijamo. I ovde je počela, ovo su bili ti... ti razlozi zašto je počela akcija pomirenja krvnih osveta, i... ova akcija u Beogradu je izazvala veliku zabrinutost. Beograd je poremećen ovom akcijom. Ova akcija je izazvala veliko interesovanje u međunarodnim medijima i došli su ovde, ja sam se ovde upoznao sa novinarima radio stanice... Radio televizije Australije koji su me angažovali da, da radim za njih.

Eremire Krasnići: Da li ste pisali u vezi pomirenja u to vreme kada ste saradivali sa više televizijskim agencijama...?

Ibiš Neziri: Da dali smo izveštaje, i nije bilo globalne agencije koja nije obezbedila izveštaje odavde za ono što se desilo u pomirenjima, koje se odvijaju, uključujući i *Verrat e Lukës*, ono pomirenje kod *Verrat e Lukes*, ili onaj skup koji je okupio oko milion ljudi, okupljanje u Rugovi, skup... skup svuda po Kosovu... okupljanje u Karaćevo, i različiti skupovi. Dakle, svuda je prijavljeno u vezi ovih skupova, svuda je bilo izveštaja, bilo je komentara, bilo je... za ovu aktivnost. I to je trajalo godinu dana. To je

pomirilo... preko hiljadu krvnih osveta, pomirilo je sukobe i šta ja znam. Ja ovde, kada govorimo u pomirenju, ne mogu da ne spomenem dva slučaja, postoje mnogi slučajevi koji mogu da se odvoje, ali oba ta slučaja su bili malo neobični.

U jednom slučaju, ustaje starac koji je imao 70. godina čim smo mu rekli da smo sa Kosova. Ja sam radio sa timom, gde su bili, počecu, bio je Ram Buja, bio je Bejadin Hasani iz Bujanovca, Agni Dauti i Atdhetar ili Guximtar, ne Atdhetar nego Guximtar Labuništi iz Struge, Murat Ljumani iz Struge, Sadete Žitia, sestra Afrima Žitije. Bio je Rahman Dini, koji više ne živi i koji je umro od posledica ratnih rana, umro je posle rata. Zaista slavan dečak, jedan, jedan momak kojeg kada god bi ga sreo, našao sam nešto novo u njemu, našao sam nove vrline, bivši politički zatvorenik. Takođe je bio i Isuf Haljimi u Preševu, bio je Adnan Abdulahu zajedno sa braćom, sa Tahinom i Džemajljom u Tetovo, bio je Dževad Ademi i još jedna grupa, druga grupa mladih iz Tetovo kojih imena se više ne sećam.

Eremire Krasnići: U kom području ste delovali?

Ibiš Neziri: Mi smo delovali... mi smo bili servisni tim. Delovali smo skoro kao... gde su bili najteži slučajevi. U oblasti Lapa, Golaka... Galapa. Zatim na nekim relativno teškim slučajevima ovde u blizini Prištine, u nekim selima Prištine, u Graštici i slično. Onda smo delovali u Preševu i Bujanovcu. Sva sela Preševa i Bujanovca smo prešli hodajući. Nekoliko dana smo delovali u Tetovo, u okolini Tetova sve do, sve do Gostivara, i ja se ne sećam da nam je izostao neki slučaj nepomiren tamo gde smo mi intervenisali. Dakle, bili smo tim koji se kretao, kretali smo se, nismo bili koncentrisani na jednom, na jednom mestu. I takođe pomenuo sam još jedan slučaj, jer sam uvek sam govorio da su albanci, tradicionalno pre ratova međusobno složili. Imali smo slučaj u kojem je neprestano bilo napora da pomire dve porodice i bilo je nemoguće da se te dve porodice međusobno pomire. Intervenisali su ljudi koji su bili poznati, starci, kako su ih zvali...

Eremire Krasnići: Zašto su bili u krvnoj osveti?

Ibiš Neziri: Imali su neki sukob, neku zabunu. Nije to bila krv nego zavisi od toga kako se to interpretira. Mogla je biti krv a i moglo je biti nešto drugo, ali konfuzija je toliko daleko otišla da niko nije bio u stanju da ih pomiri. Jedno dete je umrlo. Dete je umrlo, i sumljalo se da dete nije umrlo od prirodne smrti nego je ubijeno, šta ja znam... dakle ovako, od ovog slučaja. Mi nismo tražili krivce nikad, ni u jednom slučaju jer ako bi tražili krivce, ne bi pomirili nikoga. I starac bi izašao iz kuće, samo nas je jednom dočekao i opet bi izašao iz kuće. Tokom ovog perioda starac je naterao svog sina da izađe i osveti se, da ubije protivnika... i mi smo bili zabrinuti kako da naiđemo na starca unutar kuće, jer kada bi na njega naišli onda on ne bi mogao da nam pobegne, i... pripremili smo teren na ovaj način: Poslali smo prijatelje kod starca kao goste. Oni su otišli, ali mi smo se složili sa njima da kada odu, da posle nekog vremena povedu starca da vidi polja, kako su polja, kako je rađena zemlja, i to, i kada bi došli, kad bi starac otvorio vrata, kada bi otvorio vrata mi bi bili u odaji, kako bi mi bili u odaji, ne... znači, da se starac suoči sa nama, da nema gde da pobegne. Tako se i desilo. Oni su izašli, mi smo

otišli, ušli smo u odaji, tu smo seli čekajući, i kada su oni došli sa starcom, starac je bio zapanjen, otvorio je vrata i kada nas je video unutra bio je zapanjen. Kuda ću sad? Nije imao kuda, i ušao je unutra i starac sa prijateljima. On, stariji sin starca je bio u odaji sa nama i mi tamo razgovaramo. Starcu je bilo vrlo neprijatno i ustao je jednom uzeo je košulju ovde {pokazuje rukama ka grudima} i otkopčao je košulju. Sva dugmad košulje su otkopčao, i rekao je: "O ubijte mene bre, daću vam *besa*, nek vam je oprošteno."

Ja sam intervenisao u ovom slučaju, ja sam uzeo reč i ja sam razgovarao sa starcem. U ovom pomirenju smo bili... počecu od sebe jer je postalo... postala ja tradicija da se kaže ja i x, y osoba, i dakle i ja ću reći, bili smo zajedno sa Havom Šaljom, Redžepom Keljendijem, pokojni Redžep, sada nije više sa nama, Ethemom Čeku i mislim da je bila i... Mirvete Drešaj. Nisam siguran za Mirvetu, ali dakle bilo nas je... bilo nas je petoro, ja, Ethem Čeku, Redžep Keljendi, Hava Šalja. Takođe Mirvete Drešaj... i razgovarali smo sa starcem, i kaže starac sinu: "Ustani bre tatino, pruži ruku!" I starac... kad je starac ovo rekao, njegov sin se okrenuo prema njemu i rekao mu: "Ne, tata, ne ustajem pre tebe nikada!" I starac je pokušao da hall ustane da nam pruži ruku pomirenja. Nije bio u stanju da ustane, nije imao snage, jer je izgubio snagu i ja sam ustao i pomogao sam starcu da ustane. Starac mi je pružio ruku, zagrlio me je, dao mi je onu reč opraštanja i zaplakao je... Mi smo seli. Starac je glasno plakao. Mi smo tada seli, svi smo seli, i kada je seo i starac, stariji sin, koji je bio primoran da izađe i počini ubistvo, seo je i poljubio stopala njegovom ocu, i plače i sin takođe, pa je sin izašao, napustio je sobu. Vratio se pet minuta kasnije i dan danas pamtim tu scenu kada o tome govorim.

On se vratio pet minuta kasnije i pao je na kolena ispred mene sagnući se skoro do poda i na jednu ruku je stisnuo pesnicu i pružio je ruku ispred mene i otvorio je pesnicu {pokazuje rukama kako je postupila osoba}. Kad je otvorio pesnicu, spustio je ispred mene pet metaka kalašnikova i rekao mi je: "Uzmite ove metke za Kosovo, bili su spremni za glavu neprijatelja!" Ovu reč mi je rekao taj dečko, i nakon toga emocije su odradile svoj posao, i niko od nas nije mogao... da suzdrži suze. Svi smo zajedno plakali. I po prvi put, nama se dsilo da se postavi *sofra* u odaji, i da nam se pridruži cela porodica, sa ženama, sa devojkama, i sa decom i da svi sednu sa nama za sto i da večeramo. Dakle, to je ono što je za mene možda bilo najveličanstveno što sam doživeo tokom ove akcije pomirenja krvnih osveta.

Mi smo večerali u tu kuću i krenuli smo odatle, otišli smo u... u regionu Peći, u Peći i otišli smo u porodici kojoj je oprošteno... gde je... kojoj je oprašteno, i taj član porodice je ustao da nam služi jagnje kako bi slavili opraštaj i mi nismo prihvatili. Dakle, nismo prihvatili: "Ne, mi smo večerali." I... nismo... obično ne bi jeli tamo gde se praštalo, samo... jeli smo samo kod ohin koji su praštali. Dovoljno bi bilo parče hleba sa komadom sira na *sofer* i jedna čaša vode, za nas je to bilo sve. On je takođe pitao za uslove: "Koji su uslovi?" "Nemate uslove. Uslovi su da ti ostaneš dobar čovek, da ga ne provociraš, da mu ne kažeš nešto loše, da ga ne gnjaviš. Ovo su uslovi, nema drugih uslova!" "Ne, nije mi oprostio." "*More*, oprostio ti je, mi smo sad došli od njegove kuće." Tri puta se ponavljala ista stvar:

"Ne, nije mi oprostio.", i kada je to rekao po treći put, ja sam stavio ruku u džep i izvadio sam pet metaka i pokazao sam mu i rekao: "Vidiš li?", on je rekao: "Da." rekao sam: "Ovi meci su bili spremljeni za tebe, gospodine" rekao sam: "Mi smo ih poneli sa sobom", rekao sam: "Mi smo ove metke poneli sa sobom", rekao sam: "tako da ti budi dobar momak i nemoj da diraš čoveka, nemoj... ako ga vidiš u ulici, udalji se malo, ne izlazi mu ispred, ne izazivaj ga!" Kada je video metke ispred rekao je: "Istina", rekao je: "On mi je oprostio", rekao je: "jer poslednji put... nedavno... vreme... poslednji dan mi je nekoliko puta izašao na čeku", rekao je: "ja sam osećao tu čeku i izbegavao sam ga, pobegao sam." rekao je: "Stvarno mi je oprostio", kada je video metke ispred sebe. Dakle, ove stvari, je to ono, ovo, to je ono, ono što je veličanstveno, kada on kaže: "Uzmi ove metke za Kosovo, jer su oni bili spremni za glavu neprijatelja." To znači da je to stvarno velika stvar.

Znači, tako je bilo. Ima mnogo slučajeva. Ja vam dugujem što nisam spomenuo da u onom timu koji je stalno bio u pokretu, onaj tim koji je bio tipa servisne ekipe, nisam spomenuo ni Abdulaha Žegrovu, ni Akilju Dedinca, koji su oboje bili politički zatvorenici, takođe, nisam spomenuo Fatmira Sopija koji je bio iz Mramora, negde.. iz Zlaše, tamo. Dakle, ovo je bio tim koji je išao gore-dole, koji je koračio svuda po albanskim zemljama... kako bi poslali poruku pomirenja. Bio sam u selo Gajre, Tetovo, bio sam u selo Čegran, Gostivar, bio sam u Novo selo... negde u jednom selu u Mališevu sam bio. Takođe sam bio i u nekim drugim selima, imam i slike, međutim ne znam gde se nalaze sada... onda sam bio u okrugu Gnjilana negde u gorama Golaka, ali se trenutno ne sećam imena sela, ali ja ću doneti slike jer imam slike, i poslaću vam slike zajedno sa mestima gde se vršilo pomirenje. Ja sam bio ovde u Brdo junaka, ovde an drugom pomirenju. Ali velike skupove nisam toliko pratio, ne... naš tim nije toliko pratio ove velike skupove. Mi smo bili na... terenu.

Eremire Krasnići: Da, htela sam da vas pitam u vezi Makedonije, u vezi Gajre i Čegran, jer shvatam da na Kosovu ljudi su opraštali krv radi albanizma, ali i mnogo više za jedno jače Kosovo, imajući u vidu da je bilo unutrašnjih poremećaja ili sukoba. Gde su ljudi iz Makedonije i Preševske doline našli motiv za oproštaj, da li je to bio isti motiv za oproštaj?

Ibiš Neziri: Motiv je bio isti. Primer je Kosovo i motiv je bio isti. U stvari, u ovom slučaju ću takođe da spomenem, selo Gajra, Tetovo. Univerzitet u... otvaranje Univerziteta u Tetovu se po prvi put spominje u selo Gajre, Tetovo od strane profesora Fadilj Sulejmani. Tu se spomenulo po prvi put 90-ih i univerzitet je otvoren pet godina kasnije.

Eremire Krasnići: A aktiviste kako, gde ste ih našli, kako ste vi... kako ste formirali vezu sa ljudima iz tih strana?

Ibiš Neziri: Motiv je privukao ljude međusobno, motiv je privukao ljude međusobno, ljudi su dolazili kod tebe, sami bi se prijavili, ovde je jedan slučaj... da li imate, ja mogu da pomognem u ovom slučaju... i na ovaj način su se ljudi približavali.

Eremire Krasnići: I kakvi su slučajevi bili tamo, priroda slučajeva?

Ibiš Neziri: Mislite na...

Mirisni Krasnići: Neprijateljstva..

Ibiš Neziri: Da li mislite na Kosovo ili drugim oblastima?

Eremire Krasnići: Za druga područja...

Ibiš Neziri: Za druga područja? Da, slične onima na Kosovu. Postojala je grupa, recimo grupa Adnana Abdulaha. Ta prva krv, oproštena je u selo Čelopek. I tamo Adnan Abdulahu sa dvojicom njegovih brata, osim što je sam bio dostupan, on je i svoju kuću stavio na našem raspolaganju, i mi smo spavali u kuću Adnana Avdulahija. Oni... tamo je formirana jedna grupa i oni su identifikovali slučajeve, gde se oni nalaze. Spomenuću još jedan drugi slučaj koji... koji.... jer reč po reč, otkrivaju se sećanja, ali u Makedoniji se desilo. Otišli smo da tražimo jedno pomirenje. Osoba koja je počinila štetu je bio jedan policajac i kada smo otišli u porodici da tražimo oprostaj, on je rekao: "More", rekao je on: "Od mene traži narod i zahteva mi Kosovo. Za narod i za Kosovo, ne samo krv ubijenog brata nego bi oprostio i krv trinaest članova moje porodice ali vi nemate kome da oprostite. Nemate kome, jer čim mi to zahteva narod, i Kosovo, kako da ne, kako da ja ne oprostim za Kosovo? Ali idite vi, vidite ako imate kome da oprostite, idite i oprostite mu... Oni su oprošteni, oprošten je od mene."

I kada smo krenuli, njegova kuća je bila okružena zidom, i zid njegove kuće je bio prepun postera i banera na makedonskom: "Živeo Savez komunista Makedonije", " Živeo..." onaj predsednik Makedonije, ko je tada bio, ili ko su bili oni, Mojsov, Gligorov, i ko god su dovraga oni bili, " Živeo Saves komunista Jugoslavije" tog predsednika ko god je to bio. Njegova kuća je bila prepuna, bila je prepuna tih parola. Bila je prepuna, ceo zid dvorišta je bio prepun parola i mi nismo uopšte ušli tu. Nismo ušli, jednostavno nismo ušli, jer ako bismo ušli kod njega znali bi da bi završili u policiju Makedonije i vratili smo se kod ovoga i rekli smo mu: "Ti nemoj da preduzmeš ništa, ne zbog njega, jer on ne zaslužuje tvoj oprostaj, nego ti ne zaslužuješ... da... da... da nosiš na leđima jednu neosvećenu krv, ti oprosti narodu Kosova". I bio je još jedan drugi slučaj... bili su dva druga slučajeve koji su spomenuti, ali jedan u Tetovu gde sam i ja sam bio prisutan kada je rečeno... U Čegran, izlazi majka, kojoj je ubijen jedini sin i reče: "Neka ubica moga sina počiva u miru zajedno sa mojim sinom!" To su velike stvari koje ne možete pronaći kod nijednog drugog naroda na svetu.

Eremire Krasnići: Da li bi ste mogli da nam objasnite zašto albanci nisu prišli zakonu, mislim o tome, aaa... jer primetila sam da su se i u drugim područjima dogodile [zavade] zar je oduvek zakonski sistem bio neprijateljski raspoložen prema albancima?

Ibiš Neziri: Pravni sistem nije bio efikasan protiv njih. Zavade, krvne osvete su bile prisiljene. Desilo se... utvrđeno je da su jednom puškom ubijeni sedam osoba. Nije da je jedna osoba ubila sedmoru, nego uzmi pušku od jedne osobe, jedan je počinio ubistvo, uzmi pušku i daj drugome iz vlasti.

Eremire Krasnići: Dakle, vlada je bila uključena?

Ibiš Neziri: To znači da je vlada bila uključena u ovim slučajevima, jer nije rešavala sporove i ljudi nisu verovali vladi da je u stanju da reši sporove. To znači zakon nije funkcionisao. Tu je bio problem. Nedostatak funkcionisanja zakona u odgovarajućoj skali je ono što je prouzrokovalo problem, sve te stvari, prisiljavajući ljude na razne stvari, razna dela. Znači... Desio se još jedan slučaj, u vezi jednog starog spora, zbog jednog starog spora, član porodice koji je bio u zasedi, ovo se dogodilo možda 20. godina ranije... slučaj se dogodio dvadeset godina ranije ili trideset godina ranije se dogodio slučaj, čoveku je uzet pasoš. Pasoš je uzet i njemu je rečeno: "Idi ubij x osobu, i izađi u inostranstvo." On je radio u Švajcarsku. Dva njegova brata su isto radili u Švajcarsku. Uzeli su mu pasoš i mogu reći da kada je dobio pasoš po imenu, koji je bio primalac pasoša i osoba koja je vršila pritisak je hteo da natera čoveka da počinu ubistvo. To je osoba koja danas izlazi na televiziji i glumi patriotu, jedan zvani UDB-aš po imenu ehmet Ljoci iz Peći. Mehmet Ljoci je uzeo pasoš dvojici braće, jednom je zadržavao duže pasoš a drugom kraće, i drugom je zadržavao duže pasoš, više od godinu dana je zadržavao pasoš drugome vršeći mu pritisak da se osveti, da se osveti jer onaj koji je morao da bude ubijen je bio politički zatvorenik.

Eremire Krasnići: Šta se desilo sa njim?

Ibiš Neziri: Šta se desilo? Desilo se ono što je trebalo da se desi. Čovek nije podlegao pritisku. Godinu dana je ostao bez posla, godinu dana je ostao kući, jednu godinu nije odustao i nakon jedne godine nisu imali kuda... nisu imali kuda, i vratili su mu pasoš. I ovaj slučaj, ovaj čovek je otkrio... i to se desilo u okrugu Peći, dogodilo se, i ovaj slučaj... kada su otišli da traže oprošaj u tu kuću, majka tih sinova, žena sa planina, onako baš, kako kažu *Dukađini*, kažu jedna žena sa planina koja je istinski plemenita žena, ona kaže: "Oni su moji sinovi, ja im opraštam. To su moj sinovi jer sam odgajao i oni ne dovode u pitanje moju reč", i onda je sin rekao: "Ako bi ja hteo da se osvetim ja sam mogao da se osvetim, i da dobijem privilegije od strane vlasti jer ovako, ovako i ovako se dogodilo." Dakle, i ovo su radili, nažalost to su radili i UDB-aši albanci. Pomenio sam mi i ime, i tog čoveka koga sam spomenuo, Mehmeta Ljoci, ja sam spreman da mu se u svim medijama suprostavim, i da mu to dokažem, da mu kažem: "Ti si vršio pritisak x osobi da ubije y osobi po imenu i prezimenu", i da mu dokažem koliko dugo je držao pasoš. Znači sve strukture jugoslovenske vlasti su imali ulogu da uvode sukobe između albanaca, jer je to poznato od rimskog doba *divide et impera*, zavadi pa vladaj, dakle oni su ovako delovali.

Eremire Krasnići: Kada je završena inicijativa pomirenja, kada je aktivnost zaključena?

Ibiš Neziri: Da, nakon godinu dana, nakon godinu dana je završena. To znači da je nakon godinu dana zaključena. U februaru '91. godine je održan skup u selu Osek u kući jednog koji je takođe opraštao krv, održan je poslednji skup, ili miting, ili sastanak ili konvencija, recimo, kako god želite, možemo to nazvati bilo kako, jer nije imao neki poseban naziv, ali je održan poslednji sastanak aktivista pomirenja krvnih osveta gde se izveštavalo o postignućima tokom te godine, i na tom istom sastanku je proglašena jedna druga akcija, koja je takođe bila izuzetno uspešna, bila je to akcija "Porodica pomaže porodicu." Na tom istom pomirenju [trebalo bi da bude: na tom istom sastanku. Ova sekcija je dodata zahtevom intervjuisanog] to jest od ljudi koji su učestvovali u akciji pomirenja krvnih osveta i ovu akciju "Porodica pomaže porodicu", na tom sastanku je je proglasio profesor fakulteta medicine Dževat Hasani iz Prizrena.

Eremire Krasnići: Možete li nam objasniti kakva je ovo inicijativa bila?

Ibiš Neziri: Ovo je bila inicijativa bogatijih porodica, kako bi bogatije porodice pomogli porodicama koje se suočavaju sa siromaštvom, zbog otpuštanja sa posla tokom 1990. godine, posebno porodice u severnom delu Mitrovice i tih područja, jer je to bila industrijska zona gde su bili otpušteni hiljade radnika, i dakle to je bio taj cilj, da ih održi jakim da se ne podlegnu vlasti, da ne podlegnu okupatorima. Nisam bio veoma aktivan u ovoj akciji. Naljutili su se na mene što nisam bio aktivan, ali ja u to vreme, prvo nisam bio u tom stanju, jer sam se i ja sam suočavao duže vreme sa finansijskim poteškoćama nakon izlaska iz zatvora, od te.... Nisam to ranije spomenuo. Ja tokom tog perioda, tokom leti, otišao sam i radio u dolinama Tuzi. Radio sam baštovanstvo i ja ne bi mogao da primim nekog člana porodice da... da bi ih podržavao jer svi... takođe su članovi moje porodice bili nezaposleni, jer smo i mi kao i ostali pretrpeli... i morao sam... da podržavam svoju porodicu, i moji prihodi nisu bili dovoljni za još jednu drugu porodicu i ja ne mogu sebi dozvoliti da kažem nekome drugome uzmi x porodicu i izdržavaj je, a da ja sam nemam jednu drugu porodicu koju podržavam. Pa je onda bilo i mojih prijatelja, mojih kolega aktivista koji su se naljutili na mene zato što ja nisam bio aktivan ovde, ali sam imao moje razloge, koji su bili potpuno objektivni i nemam puno informacija o ovome.

Eremire Krasnići: Koje...?

Ibiš Neziri: Na primer, pomirenja... Mislim, ako se ponovo vratimo na pomirenja, najbolji primer religijskog bratstva su dva imena koja zaslužuju, uvek zaslužuju da im se oda počast: Don Luš Đerđi, Bilall Krye... pardon, ne Bilal Krieziu već Dževat... Dževat Krieziu, Mula Xhevat Krieziu, to su dva imena koja zaista zaslužuju... zaslužuju veliko poštovanje. Zaslužuju da zauvek budu slavljani, za zajedničku akciju, za zajedničku borbu... koje su vodili u ovom pravcu, ali i u drugim.

Eremire Krasnići: Kako je izgledalo vaše političko angažovanje i vaš život nakon Pomirenja?

Ibiš Neziri: Radio sam istovremeno, istovremeno sam radio sa Pomirenjima i u organizaciji, radio sam sa pomirenjima i sa organizacijom. 1991. godine sam bio član grupe... jer sa političkim promenama koje su se desile u Jugoslaviji, sa političkim promenama koje su se dogodile na Kosovu, sa padom socijalističkog sistema, postojala je samo jedna opoziciona stranka, to je bilo... sve do 1991. godine, postojao je samo Narodni pokret za Republiku Kosovo [LPRK, Lëvizja Popullore për Republikën e Kosovës]. Sa pojavom... LDK, moram da kažem ono što osećam i što mislim, što je manje-više... nastala je konfuzija, jer je stvorena iluzija o oslobođenju Kosova mirnim putem i sa podignuta dva prsta [u znak pobeđe], a onda je otpočeo... tihi sukob. Konflikt između ova dva subjekta nije bio otvoren.

Lëvizja Popullore për Republikën e Kosovës je smatran za crvenu organizaciju ili ideološku organizaciju, levu organizaciju ili tako nešto, ali nikada nismo mislili da započinjemo sukob sa Albanijom, bez obzira na sistem u Albaniji, jer, kako se ispostavilo na kraju, oni su nas podržavali, naša glava je bila tamo, to je za nas bio jastuk, to je za nas bilo krilo, i nismo želeli da započinjemo sukob sa Enverom Hodžom ili sa sistemom, zato što je bio crven ili levi ili šta god. I ovde su ljudi počeli da budu etiketirani i svi politički zatvorenici bez ijednog izuzetka su bili označeni kao crveni, jedna grupa političkih zatvorenika je nekako na silu odvedena u Lidhja Demokratike e Kosovës, ali, da budem iskren, uveren sam da oni nikada nisu verovali u LDK, jer su... ovo kažem pod navodnicima koji se ne mogu videti, ali uslovno rečeno - zato što su bili crveni.

I... nastavio sam svoje angažovanje. U to vreme su organizovani ilegalni redovi... oslabljeni, postojala je potreba za dodatnim naporima, neophodno je bilo da se više radi na njihovom održanju. 1991. godine uspostavljena je grupa za organizovanje i reorganizovanje, što je dovelo do trećeg sastanka. Prethodno je održan generalni sastanak, do tada je postojao OMLK kao jedan organ... kao organizacija koja je predstavljala LPRK, to je bila recimo... ideološka organizacija, marksističko-lenjinistička organizacija i ona je bila u Dabiševcu. Održan je sastanak na kom je odlučeno da OMLK ne bude deo, da ne bude predstavnik LPRK... LPK, mislim, da ne bude deo... kao predstavnički organ, oni koji su želeli, znate, da se potpuno odvoje, da budu potpuno odvojeni od bilo kakve ideologije. Lëvizja Popullore e Kosovës i odluke koje su donete u Dabiševcu, konsultativni sastanak koji je održan u Dabiševcu, ne mogu sada da kažem kog datuma jer se ne sećam, ali je to bilo u februaru i imam zapisan datum, imam svoje beleške u svojoj arhivi, i znam da je to bilo 1991. godine.

I grupa za organizovanje i reorganizovanje za pripremu treće generalne skupštine Lëvizja Popullore e Kosovës, Lëvizja Popullore për Republikën, ja sam bio deo te organizacione grupe, zajedno sa Džavitom Hazirijem, niko ne zna gde je on, o njegovoj sudbini se ništa ne zna, on je kidnapovan u septembru 1998. godine u sred Prištine, bio sam zajedno sa Džavitom Hazirijem, Ahmetom Hadžiuom, o kome sam kasnije napisao monografiju, sa Emrušom Džemalijem koji je došao iz Švajcarske sa... kao pojačanje, da pomogne ovde, sa Šabanom Mujom, sa Ramadanom Avdiuom, sa Azemom Siljom i

sa drugima čijih se imena ne sećam. I kao organizaciona grupa, mi smo pripremili treći generalni sastanak Lëvizja Popullore për Republikën e Kosovës koji je održan u noći između 3. i 4. oktobra 1991. Odluka o uspostavljanju oružanih snaga, što je za mene odluka koja je dovela do uspostavljanja OVK, doneta je tamo.

Tamo su izneli... danas vidim da govore o različitim datumima i različitim stvarima, ali za mene ostaje da je OVK osnovana... onog datuma kada je doneta odluka o osnivanju oružanih snaga, a to se desilo u kući Sadrija Šale u selu Dobra Voda, u opštini Klina, noći 3. na 4. oktobra 1991. godine, gde su učestvovali predstavnici svih albanskih područja koja je Jugoslavija okupirala. Bilo je predstavnika iz Plava i Gusinja, bilo je predstavnika iz Struge, iz Kičeva, iz Preševa, Bujanovca, iz svih krajeva Kosova, na sastanku su čak bili i predstavnici iz dijaspore. A na tom sastanku je odlučeno... o osnivanju oružanih snaga, sledećeg dana rano ujutro poslao sam dopis o sadržaju tog sastanka redakciji tadašnjih Bujku... jer Rilindja više nije radila... tadašnjoj redakciji Bujku, i poslao sam to Dušu Gašiju i Bajramu Kabašiju.

Dao sam to njima, ali ni to saopštenje za štampu niti bilo kakve informacije o tome nikada nisu objavljene u Bujku. Znae, ovo je jedna od mojih aktivnosti unutar... političkog polja. Onda, bio sam učesnik konsultativnog sastanka, jednog od najvažnijih sastanaka Lëvizja Popullore për Republikën e Kosovës, koji je održan je u Kičevu u Klini, u selu... u Kičevu u Makedoniji, u selu Kolare, u Kičevu, to je sastanak o kome se puno govorilo na raznim skupovima, i na kom su bili predstavnici svih albanskih geografskih područja koja je okupirala bivša Jugoslavija, i sa tog sastanka sam izašao kao član grupe za organizovanje i reorganizovanje, zadužen za programska i statutarna pitanja. Iste godine održan je i...

Eremire Krasnići: Šta je bio rezultat tih sastanaka?

Ibiš Neziri: Odluka da se održi četvrti generalni sastanak i da to mora da se uradi... mislim, tokom tog perioda nas je stalno napadala država, ali i kosovski politički legalisti, bili smo napadani na različite načine. Rekao sam vam da smo smatrani za crvene, bili smo označeni etiketama koje... ne nama, ali onima koji su ih koristili ne idu na čast, ni danas ni bilo kada, jer mi smo bili ti koji su stavili glavu u torbu za ovu zemlju, krajem jula na sast... nakon trećeg generalnog sastanka frakcija se odvojila od Lëvizja, neću sada navesti razloge frakcije, ali frakcija je izašla iz Lëvizja, to je grupa koja je kasnije osnovala LKÇK [Lëvizja Kombëtare për Çlirimin e Kosovës/Nacionalni pokret za oslobođenje Kosova] podeljen 1993. Godine... '93...

Onda su... usledila hapšenja, ali pre masovnih hapšenja u februaru 1993. godine, u januaru, krajem januara, pokušali su da me uhapsu u Peći i ja sam pobegao iz Peći. U međuvremenu Makedonija je postala moj dom, više zbog objektivnih razloga, jer sam uvek očekivao da će me tražiti, a imao sam

hrvatske papire iz Zagreba, imao sam pasoš i ličnu kartu, akred... akreditaciju, bio sam akreditovan kao novinar tamo, bio sam akreditovan kao novinar Lidhja Demokratike e Kosovës i Informativnog centra Kosova, ICK (QIK) kako su ga tad zvali. Pobegao sam iz Peći i došao u Prištinu. Ovde u Prištini sam živeo sa članom organizacije koji je bio student, student koji je nastavio studije nakon zatvora i istovremeno je bio član Vođstva saveta regiona LPK za područje Peći. Živeo sam sa njim, radio sam kao novinar, kretao sam se po Prištini sa lažnim papirima, ali u Dukađinskoj ravnici, tokom dana nikada... nikada nisam prešao most u Klini, posebno nikad nisam ušao u Peć tokom dana, ostao sam u ilegali tokom čitave 1993. godine... do 3. avgusta... ostao sam, da kažem, polu-ilegalno, nazovite to kako god želite, recimo ovde u Prištini do 4. avgusta.

Eremire Krasnići: Kada ste emigrirali?

Ibiš Neziri: Oprostite?

Eremire Krasnići: Kada ste emigrirali?

Ibiš Neziri: Kada sam emigrirao? Sad ću vam reći ovo. Ovde u Prištini sam živeo neko vreme u Dragodanu, potom u Taslidži u kući Avdilja Rame, živeo sam sa istom osobom, sa još jednim prijateljem koji je takođe bio politički zatvorenik, i završio sam svoj posao kao novinar 3. avgusta, moj posao novinara tada je završen... moj posao novinara, jer do drugog hapšenja je došlo 3. avgusta. Grupa LKÇK je uhapšena 27. jula, ako ne grešim u vezi sa datumom, za grupu sam siguran, samo za datum nisam, grupa LKÇK je zatvorena 3. avgusta, Pokret je napadnut nakon održavanja, kako se to zvalo, četvrtog generalnog sastanka, i mnogi ljudi su uhapšeni.

Eremire Krasnići: Vi takođe?

Ibiš Neziri: Ne, nisam bio uhapšen zato što sam bio u polu-ilegali i imao sam sreće da me ne uhvate i tog jutra sam otišao u centar grada iz Taslidže. Imali smo bazu blizu gimnazije, to je bila turistička agencija, agencija za putovanja, i vlasnik agencije mi je rekao da će ići u Ulcinj na odmor u ponedjeljak. I kako sam otišao u grad, video sam na drugoj strani ulice da su vrata agencije otvorena i zapitao sam se: "Šta se dogodilo, zašto Nehat nije na odmoru?" Prešao sam ulicu i približio se vratima, kad sam krenuo da uđem, video sam na stolu... video sam policijski radio i umesto da uđem unutra, samo sam se okrenuo i brzo otišao, pobegao sam odatle.

A onda sam u međuvremenu saznao za hapšenja koja su se dogodila, kontakti, informacije, otkrio sam da su moji prijatelji uhapšeni, Ahmet Hadžiu je bio uhapšen, takođe Džavit Haziri. U međuvremenu sam dobio informacije o hapšenjima u Uroševcu, hapšenjima u Terandi, u Suvoj Reci, o hapšenjima u Prizrenu, hapšenjima u Vučitrnu, mislim, hapšenja je bilo širom Kosova. Ja se od tog momenta nisam

kretao, kada sam zvao kući, rekli su mi da je kuća bila pretresana i da je moj brat odveden. Tako je to bilo, mislim, moj brat je odveden. Odvodili su ga dvanaest ili trinaest puta na saslušanje.

Eremire Krasnići: Jel i on isto bio u Prištini, ili je bio član?

Ibiš Neziri: Ne, nije bio član, dočekivao nas je, ispraćao nas je, dočekivao, ispraćao, primao je poruke što nije posebno znao, ali nije direktno bio u organizaciji, ali nije da nije znao ništa o mojim aktivnostima. Onda sam prešao u duboku ilegalu. Od tada se nisam kretao osim kada sam bio potpuno siguran. I jednog dana iz Prištine, organizovano, sa papirima... sa lažnim papirima sam otišao u Dukađinsku ravnicu. Tek kasnije sam saznao, ne znam ko je uspeo da dođe do te informacije, ali mi je rečeno da su me pratili iz Prištine sve do preko mosta u Klini... Pratili su me, i kada smo otišli, sad mi se čini da se sećam, da se dobro sećam da smo prošli dva kamiona, dva velika kamiona. Mi smo ih prošli. I odmah, nakon što smo prošli Klinu, pitao sam vozača koji je vozio auto do Dukađina, rekao sam mu: "Skreni ovde levo." I odmah je skrenuo levo. Ali kako smo naišli na krivinu na putu, kamioni su bili u krivini, ljudi koji su nas pratili se nisu usudili da nas zaobiđu i time sebe izlože opasnosti, nastavio sam ka Peći ali sam skrenuo levo kroz sela. I oni su nastavili ka Peći, a kada nas nisu uhvatili, uzbunili su se.

Ali ja sam uvek pratio te puteve, znate, jer sam ih poznavao još od kad sam ih prošao peške te godine, prošao sam njima peške mnogo puta, od Kline do Dečana, odatle sam krenuo, otišao sam u Raušić. Zapravo, ne Raušić, ali sam otišao u Raušić, gde je bila osoba sa kojom sam živio u Prištini, on je bio na odmoru i učestvovao je u Regionalnom savetu, rukovodstvu Regionalnog saveta pečke regije, Gani Fetaj. I kažem... Obavestio sam Ganija o tome šta se dogodilo, mislim, šta bi trebao da uradi i na šta bi trebao da pazi. Ali nikome nisam rekao gde idem. Nisam rekao ni vozaču. Vozač me je samo vozio u selo u kome je i njemu bio dozvoljen ulaz, i ja sam razgovarao s njim, on je bio neko ko je želeo da radi samo sa mnom, i ni sa kim drugim. Mislim, "Završiću svaki zadatak koji mi daš, ali ne želim da dobijam zadatke ili da odgovaram nikom drugom osim tebi." Nije bio organizovan, ali je bio neko ko mi je verovao i ko je izvršavao zadatke koje sam mu davao. Taj dan je izvršio poslednji zadatak za mene, odvezao me je do Dukađinske ravnice i ja sam otišao u selo Beleg.

Bio sam u skloništu u kući Ismeta Nezirija. Ostao sam tamo neko vreme, a onda sam prešao u Albaniju u pratnji mojih prijatelja iz organizacije u kojoj smo radili zajedno. U ovom slučaju mislim da moram da spomenem dva imena, jer im dugujem, koristio sam njihove kuće tokom mog života u ilegali u Prištini. Jedan od njih je Deme Iberdemaj. Sedeo sam sa njegovim bratom u klupi tokom četiri godine gimnazije, bili smo dobri prijatelji. I sreo sam ga na sahrani Esata Mekulija. Kada me je pitao kako sam, odgovorio sam: "Jako sam loše, čekam svakog trenutka da izlete od negde i da me uhapsu." "Zovi me kad god treba na ovaj broju." I došao je i doneo mi je, jer sam ja napustio svoj stan, došao je i doneo mi je ključeve, a ja sam... ja sam ih uzeo... prvo sam koristio stan njegove sestre. I oni su bili na

odmoru. Ostao sam tamo nekoliko dana, odatle sam stupio u kontakt sa svojim prijateljem iz Belega, koji takođe nije bio član organizacije, mi smo ga držali van organizacije, i sastao sam se sa njim.

Rekao sam mu: “Idi!” I dao sam mu zadatak da ide tamo gde je trebalo da ide i nikada mu nisam rekao konkretno gde, a da ni on nije znao konkretno gde bi trebalo da ode... gde je moja veza iz organizacije trebalo da dođe i on je preuzeo poruku i ja sam prešao iz tog stana u stanu Deme Iberdemaja, takođe kod Kodra e Diellit, ostao sam tamo nekoliko dana. Kad su ljudi iz Regionalnog saveta pečke regije došli, stupili su u kontakt sa mnom, osoba koja je znala gde je stan je došla tamo. Odmah zatim sam pratio tu osobu i ponovo sam promenio stan. Zato što sam ostajao na istom mestu samo deset minuta nakon svakog sastanka. Selio sam se posle svakog sastanka, nisam ostao u istoj zgradi, otišao sam odatle u sklonište u kući... njegovo prezime je Ismajli, radi u Pošti ovde u Dardaniji, a njegov brat je profesor Pravnog fakulteta, ne mogu sada da se setim njegovog imena (osmehuje se). Neko vreme sam živio u njegovoj kući, a odatle sam prešao u Dukađinsku ravnicu. U Dukađinskoj ravnici sam boravio u Belegu oko mesec dana, a zatim sam u pratnji Binaka Dine i drugih prijatelja prešao granicu i otišao u Albaniju. Iz Albanije sam, mislim u novembru 1993., otišao u Švajcarsku. Ovo je samo sažetak ovog poglavlja, i to kratak sažetak.

Eremire Krasnići: Sa kojim papirima ste otišli iz Albanije u Švajcarsku?

Ibiš Neziri: Otišao sam u Albaniju preko planina.

Eremire Krasnići: Ali, iz Albanije u Švajcarsku?

Ibiš Neziri: Albanija, Albanija, nikada nisam tražio dozvolu za ulazak ili izlazak iz Albanije. Prešao sam planine, i kada su me uhapsili tamo, jer ja sam i tamo bio uhapšen, i kada su me uhapsili ja sam rekao: “Nikada ne tražim dozvolu da prolazim kroz svoju zemlju, kroz moje polje. Ovo je moja zamlja, i ja je prelazim gde god želim.” I prešao sam tamo bez lažnih papira. Otišao sam tamo bez lažnih papira, sa originalnim papirima, od jedne osobe sa kojom smo tada bili, fizički smo ličili (osmehuje se). I što se tiče ponašanja i aktivnosti bili smo slični, ali više nismo. On je sada na političkoj sceni. Na vrlo visokom položaju, ne želim da pominjem njegovo ime. Ako analiziraš moje lice, shvatićeš i sama. Jer on je javna ličnost, javno lice... i ja sam prešao granicu sa njegovim pasošem, ušao sam u avion bez menjanja fotografije, bez ičega, i stigao sam u Švajcarsku (osmehuje se). I nakon kratkog vremena u Švajcarskoj, priznat mi je status političke izbeglice i tamo imam... šta da kažem sada...

Eremire Krasnići: I šta se desilo sa vašim ilegalnim aktivnostima?

Ibiš Neziri: Tamo sam nastavio svoju aktivnost u organizaciji. Bio sam član redakcije *Zeri i Kosovo* [Glas Kosova]. Nastavio sam da radim za *Zeri i Kosovo*. Išao sam na razne kurseve, kurseve integracije,

kurseve jezika. Tu sam vodio, u periodu od februara 1998. do avgusta 1999. godine... vodio sam emisiju na albanskom jeziku na Radiu Kanal K. Bio sam glavni i odgovorni urednik, voditelj emisije u Aarauu, Švajcarska, emisije koja je podržavala OVK u svakom smislu, to je bio mali glas OVK u Švajcarskoj. Kada se rat ovde završio, mene više nije interesovalo da vodim radio emisiju i dao sam otkaz. Kasnije sam preuzeo drugu radio emisiju, takođe na albanskom, to je bilo u Cirihi, zvalo se Radio Vlora. Radio sam tamo samo dve godine.

Išao sam na kurseve jezika i počeo sam da radim kao nastavnik nemačkog jezika na kursu nemačkog jezika za odrasle. Da budem iskren, više sam naučio nemački kao nastavnik nego dok sam ja sam bio učenik. Jer me je bilo sramota da pred učenike izađem nepripremljen. Imao sam učenike svih nivoa i kategorija, od srednjoškolaca, do studenata koji su diplomirali, od učenika koji su završili 8-godišnju školu, do doktora nauka. Oni su bili učenici na mom kursu u Nemačkoj i ja sam naučio nemački više dok sam bio nastavnik. I nakon godinu i po... da, nakon godinu i po dana kao nastavnik... kao nastavnik nemačkog, počeo sam da predajem društvene odnose. To sam radio još šest meseci, a onda sam... završio se projekat, i onda sam otišao u novine *Arbeitsmarktes Agenda, Axhenda e Tregut të Punës* [Dnevnik tržišta rada] kada su prevedene na albanski, to je bio naslov novina gde sam godinu dana radio kao urednik jedne sekcije.

Bilo mi je teško jer sam morao da radim devet sati, pošto je bilo potrebe da radim nedevet sati koliko je bilo radno vreme, nego osamnaest sati. Nisam bio prisiljen da radim osamnaest sati, ali sam morao da radim mnogo više kako bi mogao da postigao nivo svojih kolega, bile su potrebe daradim mnogoviše od njih, dvostruki posao jer je nemački jezik bio njihov maternji jezik dok to nije nije bio moj jezik. I za moje zadovoljstvo, nakon nekog vremena kada sam ostavio posao u tim novinama, i uprkos insistiranja od mog šefa, koji je naporno pokušao i sa obećanjima da će mi pomoći sa bilo čemu što bi moglo da mi bude potrebno, ja nisam ostao, dakle, ja sam dao otkaz... njemu am rekao da: "Možete mi pomoći mesec dana, dva, tri, šest, ali ne i ceo život, možda posle šest meseci, možda ćete i vi sami dati otkaz, i naći ćete bolji posao i nastavite, onda ću morati ponovo raditi osamnaest sati dnevno."

Bilo je članaka koji su govorili o problemima stranaca na tržištu rada, uopšte a posebno o albancima. Dakle, po prvi put se uključeni problemi stranaca na tržištu rada, i nakon toga ja sam prešao na polju prevoda i interkulturalnog posredovanja. U međuvremenu sam dobio sertifikat u ovoj oblasti, bio sam zaposlen, i nakon nekog vremena diplomirao sam u oblasti... kao prva generacija u oblasti prevodenja i interkulturalnog posredovanja. Čak i danas imam diplomu saveznog nivoa, ja sam u grupi, u grupi od 40. ljudi, 40. ljudi od kojih smo diplomirao, takođe sa još dve žene, dve albanke mi smo tri prva albanaca koji smo diplomirali. Diplomirao sam u nemačkom jeziku a te dve žene u francuskom jeziku, i ja od tog vremena radim..., radim delimično kao prevodilac i kao interkulturalni posrednici i delimično radim u okviru projekta kao animator i predavač u visokom obrazovanju. To je projekat

finansiran od strane organizacije koja pomaže izbeglicama, to je organizacija na saveznom nivou sa sedištem u Bernu, to je *Schweizerische Flüchtlingshilfe*, Švajcarska pomoć za izbeglice.

U ovom okviru, ja delimično radim kao animator i delimično kao predavač, to je projekat koji se nastavlja od pre osam ili devet godina, i ja sam uključen i u taj projekat. Istovremeno sam nastavio svoj rad u pokretu, u period... duži vremenski period. Bio sam deo fonda "*Vendlindja thërret*" [Domovina zove] za Arau i region, jer je kanton bio širi, bio sam zadužen za fond tamo, i ne samo tada, nego idanas i oduvek sam spreman da dam računa za svaki cent koji je kroz mene ušao i izašao u fond. Dakle, pare koje su ušle i izašle, koliko je ušlo i koliko je izašlo, gde su isle dakle, ja sam spreman da na na bilo kom momentu jer ja sam podneo jedan... Zato što sam podneo sav novac, dostavio sam jednu kopiju, i jednu kopiju sam čuvao za sebe, dakle imam sve foldere koje sam formirao. Bio sam deo tog fonda, i osećam se vrlo dobro što sam bio deo tog fonda, pokušao sam se da ne dozvoli vojnike OVK da gladuju bez hleba i bez baruta, i to je tako bilo.

S druge strane, pored mog posla kao novinar u ova dva radia i u novinam "*Schweizerische*" [Zvicrra]... i u ovim novinama "*Arbeitsmarkte Agenda*" [Agenda tržišta rada] novina, takođe sam radio i u drugim novinama. Najpre sam radio do marta 1997. godine, radio sam za novine "*Bota sot*" [Svet danas], i u martu 1997. kada su novine *Bota sot* počeli da se pogoršava i poravna sa onim koje su im izazivale sve nesreće u Albaniji 1997. godine, i imao je položaj da psuje vojnike OVK koji su počeli akcije o onome... akcije počevši od 1993. godine. Ja sam se udaljio od te novine, ali sam radio za novine „Glob“. Bio sam glavni i odgovorni urednik novina koje se nisu objavljivale duže vreme zbog objektivnih razloga, iz finansijskih razloga, novine albanskih klubova i udruženja u Švicarskoj pod nazivom Unija. Radio sam kao šef redakcije. Ja sam radio ili bio sam član novina „Republika“, časopisa „Republika“ Salji Kabašija. Koja na žalost nedostje, danas ona nedostaje... albanskom novinarstvu nedostaje puno te novine... radio sam... ne znam i za šta i koga drugog, ali dakle, nisam trošio vreme. Do sada sam objavio šest knjiga, prva knjiga je kolekcija intervju sa koautorom, naziva se „*Spektër shqiptar*“ [Albanski spektar]. To je knjiga sakoautorom Emrušom Džemajlijem, uvodna 'reč' knjige je intervju sa Ukšjin Hotijem i prisutni su političari i intelektualci iz Prištine i Tirane u toj kolekciji intervju.

Eremire Krasnići: Koje je to godine?

Ibiš Neziri: Godine 1992-1993... završava se... počinje sa Ukšinom Hotijem i završava se sa Ramizom Keljmendijem. I čudno je videti mišljenja ili stavove dva ekstrema u Albaniji po pitanju Kosova, videti ekstremnu desnicu i ekstremnu levicu. Obojica kada je reč Kosova u pitanju oba ekstrema se sastaju u jednoj tački u vezi Kosova. Moja druga knjiga je „*Fytyra e dhunës mbi Universitetin e Tetoves*“ [Lice nasilja na Univerzitetu u Tetovu], što je jedna... više je to foto album jer fotografija govori više od reči, to je zbirka tih događaja koji su se dogodili oko univerziteta u Tetovu u februaru 1995. godine. To je knjiga sa Tahiom Abdulahuom kao koautor, objavljena na albanskom jeziku, komentari, prolog i

prolog su objavljeni na albanskom, nemačkom i francuskom jeziku. Ova knjiga je besplatno distribuirana u raznim evropskim institucijama.

Treća knjiga je „*Ahmet Haxhi, një jetë tërë në Levizjen Ilegale*“ [Hamit Hadžiu, Celi život u podzemnom pokretu], to je monografija posvećena Hamitu Hadžijuu, koji je po prvi put bio uhapšen kada je imao 14. godina 1945. godine, i poslednji put je bio uhapšen 3. avgusta 1993. godine, kada sam ja pobjegao, i koji je umro je 6. jula 1994. godine. Knjiga... Ova knjiga je procenjena, i ja mislim na izvještaje od strane *Koha Ditore* [Dnevno vreme] bio je jedan od deset najviše traženih knjiga tokom jedne godine u Prištini, prešla je između četvrtog i šestog mesta. Moja četvrta knjiga je monografija albanskog kulturnog udruženja „*Memëdheu*“ [Domovina] Saint Galena, udruženje koja je zlbancima u Švajcarskoj bila pravi deo domovine. To je monografija koja je uglavnom izašla iz svojih arhivskih dokumenata, jedno, jedno, jedno udruženje koje je puno učinila u vezi albanskog pitanja, koja je mnogo učinila za albance u Švajcarskoj, ali i za albance na Kosovu i koja i dalje je aktualna.

Moja peta knjiga je knjiga... škola... nalazi se na knjizi „*Vallet ne funksion te ruajtjes së identitetit kombëtar*“ [Kola u funkciji čuvanja nacionalnog identiteta] je jedna monografija koja se posvećena albanskoj školi plesa „*Shota*“ u Švicarskoj koja je... ili je bila, i dalje ostaje odličan ambasador albanske kulture u Švajcarskoj i učestvovala je u mnogim kulturnim i interkulturalnim manifestacijama, koja je učestvovala na nekim međunarodnim festivalima plesa i nedavno učestvovala je na festivalu u Đirokastri. Čak nakon svog nastupa i dve druge grupe iz Švajcarske koje su nastupale zajedno na sceni Đirokastre, sutradan su novine pisale: "Albanci iz Švajcarske su osvojili tvđavu", i ja u toj školi plesa, pored pisanja monografije koja je prevedena na tri jezika, na albanskom, nemačkom i engleskom jeziku, ja sam tu i savetnik lidera škole, koreografa te škole i ta škola nastavlja, nastavlja motom: "Naučimo da hodamo albanski". I... znači, ta škola radi više od dvadeset tri godine. To je škola koja je iznela više od pet stotina plesača, dakle iznela je... učila je više od pet stotina ljudi da hodaju albanski, noseći *tirqi* i noseći žensku i mušku odeću iz svih delova Albanije.

Moja šesta knjiga je knjiga „*Ktu jam per ti luftuar armiqt monografi për deshmorin e kombit Xhemajllj Fetahaj*“ [Ovde sam da se borim protiv neprijatelja monografija o nacionalnom heroju Džhemajlju Fetahaj], koji, kao što sam ranije rekao, započeo je svoj aktivizam pre nego što je napunio 17. godina, i završio je tu svoju aktivnost 31. maja na Košarama u logorima srpske vojske dok se borio s njima licem u lice. Naslov knjige proizilazi iz onoga što je on rekao u intervjuu za nemačku radio-televiziju, kada je na novinarsko pitanje: "Zašto ste vi ovde kada su vaša žena i tvoja deca i Nemačkoj?" On je odgovorio: "Ovde sam da se borim protiv neprijatelja." Ovo je moja šesta objavljena knjiga, nisam spomenuo dve neobjavljene koje su ostale na polici. Jedna od njih je deo mojih memoara 235. dana u zatvoru u Gospić, „*Burgu pjesë e jetës - 235 [dana] në burgun e Gospiqit*“ [Zatvor, deo života – 235. dana u zatvoru Gospić]. Ovo ostaje u polici i od 1989. godine, neobjavljen

I poslednja je knjiga, koja je takođe neobjavljena je arhivski materijal, to je „*Masakrat Titiste në Kosovë në periudhen 1942-1951*“ [Titoistički masakri na Kosovu u periodu 1942-1951]. To je izjava Džafera Vokšija, koji je bio ministar ovde i pobegao je u Albaniju 1949. godine. To je njegova izjava koju mu daje, i koja što donosi veoma interesantno svedočenje za publiku, koji [događaji] nisu poznati i u mnogim slučajevima događaji se pogrešno tumače. Ova knjiga je pripremljena na originalnom jeziku, transkripcija je urađena na standardnom jeziku i svi dokumenti i stranice su ubačeni, oni su ubačeni kao faksimile i knjiga će biti prevedena na engleski i biće objavljena kao takva, dakle, to su te knjige... imam druge projekte na mojim rukama, imam vrlo bogatu arhivu, uglavnom elektronsku, ali imam i štampano.

Eremire Krasnići: Hvala vam puno!